

Ampirik Araştırmalarda Sorunlar

TRT ve RTÜK Kamuoyu Araştırmaları
Üzerine Bir İnceleme

İrfan Erdoğan

Aralık 2007

Ampirik Araştırmada Sorunlar
İrfan Erdoğan

Genel Yayın ve Dağıtım

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2007
G. Ü. İletişim Araştırmaları Merkezi, 2007

© İrfan Erdoğan

Kırkıncı Yıl Kitaplığı No: 9

Tüm Hakları Saklıdır

ISBN 978-975-507-154-1

1. Baskı, Aralık 2007

Kapak Tasarımı

Ruhdan Uzun

Sayfa Tasarımı ve Dizgi

İrfan Erdoğan

Baskı

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi
8. Cadde, 81. Sokak
06510 Emek, Ankara
Tel: (312) 212 6495

İçindekiler

SUNUM.....	1
GİRİŞ: SORUN VE AMAÇ.....	13
YÖNTEM.....	23
ANALİZ VE DEĞERLENDİRME.....	31
Kurumların Araştırma Yapmasının Genel Doğası.....	31
Araştırmaların Temel Süreçsel Yapısı.....	38
Başlık.....	40
Giriş ve Sorun Sunumu.....	43
<i>Ne yapılacağıının belirlenmesi.....</i>	43
<i>Birikmiş bilgiye dayanan gerekçeli inşa.....</i>	46
<i>Gerekçenin gereksizliği.....</i>	49
<i>Amaç ve önem sunumu.....</i>	51
Yöntem Sunumu: Temel Öğeler.....	71
<i>Araştırmanın türü.....</i>	72
<i>Nüfus ve örneklem.....</i>	76
<i>İşlevsel tanımlama ve ölçme.....</i>	83
<i>Ölçme: Anket sorularının hazırlanması.....</i>	85
<i>Ölçme: Ölçekler.....</i>	88
<i>Saha uygulaması (verilerin nasıl toplandığı).....</i>	102
<i>Değerlendirmenin nasıl yapıldığı.....</i>	103
<i>İstatistiksel süreçler.....</i>	112

Yöntem Sunumu: Anket Soruları	116
Bulgu ve Sonuç Sunumu.....	141
Grafik ve Tablo Kullanımı.....	170
SONUÇ.....	179
Var olan bilgiye başvurma	183
Kuramsal temel	183
Örnekleme, veri toplama, ölçme ve istatistik analizi.....	184
Bulgular, değerlendirme, sonuç ve öneriler	184
Genel sorunlar ve sonuçlar	187
KAYNAKÇA	195

SUNUM

Yeni-liberal politikaların küresel alanda saldırısı ve bu saldırıdaki yaygın başarısı ile birlikte gelen değişimlerden biri de, her alanda olduğu gibi, iletişim alanındaki eğitimin doğasında ve araştırmaların yöneliminde olmuştur. Eğitim gibi araştırmalar da giderek ekonomik ve siyasal pazar güçlerinin çıkarlarını gerçekleştirme amacıyla yapılmaya başlanmıştır. Bu yönelimi özellikle üniversite öğretim üyelerinin ve bu öğretim üyelerini kullanan araştırma şirketlerinin elde ettiği parasal gelir oldukça çekici yapmıştır. Bu parasal kaynaklar, aynı zamanda, açık ve gizli bir şekilde bilinç yönetimi ve psikolojik savaş yapan çeşitli ulusal ve uluslararası kurumlardan ve şirketlerden gelmektedir. Dolayısıyla, akademik girişimleri belirleyen itici güç artık bilimsel ilgi ve merak değil, bilimi araç olarak kullanan öznel çıkarlar olmaktadır.

Bu araştırma, (a) yukarıda belirtilen egemen yönelimin pratiklerinde kullanılan pozitivist ampirik yöntembilimin Türkiye’de doğru kullanılmadığı, (b) araştırmaların büyük çoğunlukla, bilerek veya bilmeyerek yapılan ciddi yanlışlarla dolu olduğu, (c) belli kaynakları paylaşmak için bilimsel tasarımı önemsemeyenler tarafından kötüye kullanıldığı, (ç) siyasal ve ekonomik tercihleri yönlendirmede “sahtenin ve yanlışın” gerçek ve doğru olarak sunulmasında “güvenilir ikna aracı” olarak kullanıldığı, (d) bu durumun toplumun bugünü ve geleceği için ciddi sonuçlar doğurduğu görüşünden hareket ederek tasarlandı.

Bu yapılırken, yanlışları bularak birilerini aşağılamak gibi bir amaç güdümedi. Onun yerine, yapılan yanlışları göstererek “yapılmaması gerekeni” ve “doğrunun nasıl yapılması gerektiğini” açıklamak amaçlandı. Tasarımda tipik örnek olarak 1999’dan beri yapılan TRT araştırmaları incelenmek için ele alındı. Bunlara, yeni dönemdeki yapılan iki RTÜK araştırması daha eklendi. Daha önceki RTÜK araştırmaları, araştırmadan çok, basit ve bayağı propaganda niteliğini taşıdıkları için ele alınmadı. Bu araştırmalar birkaç nedenle tipik örnek olarak seçildi: (1) Bu araştırmalarda Türkiye’deki hemen her üniversiteden iletişimle, sosyal bilimle ve istatistikle uğraşanlar yer almaktadır. (2) Bu kişilere bakıldığında, kendilerinin çeşitli kurumlar ve şirketler için danışmanlık ve araştırma yaptıkları, çeşitli araştırma ve geliştirme komisyonlarında yer aldıkları, yüksek lisans ve doktora tezlerinde danışmanlık ve jüri üyeliği yaptıkları (öğrencilere tez araştırması yaptırdıkları) görülür. (3) Bu araştırmalardaki ciddi hatalar 2001 yılında farklı bir alanda yaptığım bir araştırmanın bulgularının (Erdoğan, 2001a) ve bu bulgulara dayanarak bir toplantıda sunduğum sorunların (Erdoğan, 2001a), ne yazık ki, aynıdır. (4) Aynı zamanda, bu bulgular belli kişilere maddi çıkar sağlamanın ötesinde en küçük bir kurumsal faydaya sahip olmayan bu araştırmaların, kamu zenginliklerinin ve kaynaklarının kötüye kullanıldığına işaret etmektedir.

Birilerinin bu gidişi durdurarak, gereksiz olan ve yanlış inşa edilen araştırmalara, kaynak ve enerji israfına ve haksız kazanca son vereceğini ummanın geçersiz bir iyimserliktir. Herhangi bir olumlu eğişim veya düzeltme olasılığı çok azdır. Üniversitelerde, TRT, RTÜK ve diğer kamu kurumlarında

oluşturulmuş egemen çıkar ilişkilerinin son bulması ve olumlu yönde bir dönüşümün gelmesi, ancak personel ve güç ilişkisinin doğasındaki önemli ölçüdeki bir değişime bağlıdır, çünkü var olan çıkar ilişkileriyle kurulmuş olan işbirliği ağında, insanlar rahatça, kolayca ve vurdumduymaz bir şekilde istediklerini yapabilmektedir. Bunun en somut göstergesi, birkaç yıl önce TRT araştırmaları hakkındaki sorunları TRT’de bazı ilgili kişilere sunduğumda, TRT’nin en üst kademesinden başlayarak, bu araştırmayı yapan ve yürütenler, TRT araştırmalarının ciddi sorunlarla dolu olduğu ve faydasızlığı üzerine yazdıklarımı duydu veya okudular. Araştırmalarda metodolojik ve bilgi sefaleti olduğunu anlattığım bir üst düzey TRT yöneticisinin yanıtı şuydu: “Biz üniversite hocalarına veriyoruz ve yaptırıyoruz. Üniversite hocaları bilmezse, kim bilecek? Niye yanlış yapsınlar ki? Yanlış yapıyorlarsa, bize ne?” Benzer soruna, başbakanlığa bağlı bir kurum için yapılan ve ciddi şekilde biliş yönetimi ve propaganda yapan bir araştırmada da karşılaştım. Az da olsa, bu konuda sorunları dile getiren birkaç makale okudum. Ama, olumlu bir değişim olmuyor: Araştırmalar aynı biçimde yapılmaya devam ediliyor. Daha kötüsü, işaret ettiğim ciddi yanlışları düzeltme yerine, birileri beni ve benim gibi insanları “kurumun düşmanı” olarak ilan ederek “gerçekle uğraşma yerine, gerçeği söyleyenin amacını saptırma” yöntemi kullanılıyor. Birkaç yıl sonra, Mayıs 2006’da, TRT ve RTÜK’ün birlikte yaptığı bir toplantıda, söz konusu eski araştırmamın yeni araştırmaları da içeren biçimini sundum. Bu sunum sonunda, gerçeği kabullenme ve yanlışları düzeltme yoluna gitmeye yönelik bir davranış gösterme yerine, “özel çıkarların biçimlendirdiği sağır kulakları ve çarpık bilinçleri”

gördüm karşımda. Araştırmalarla ilgili ciddi sorunlar hakkında sunduğum açıklamaya karşı verilen en anlamlı (aslında çok üzücü) yanıt bir istatistikçi profesörün “*bana verileri veriyorlar, ben istatistikleri yapıp, sonuçları veriyorum*” demesi oldu, ki bu yanıt, asla, doğru bir grafik veya tablo oluşturma bilgisinden yoksun olan ve aynı hataları sürekli yineleyen bir “bilgisizlik, çıkar ilişkileri ve yeniden-üretim yapısını” haklı çıkartamaz. Yaptıkları araştırmaların yanlışlarla dolu ve geçersiz olduğunu açıklamamdan sonra, TRT’nin bir üst düzey yöneticisinin yanıtı şuydu: “*İrfan Erdoğan burada davetsiz olarak bulunmaktadır.*” RTÜK tarafından davet edilmiştim ve RTÜK, sizi İstanbul’a da davet edeceğiz sözüne rağmen, ben daha sonraki toplantıya davet edilmedim, çünkü gerçekleri sunarak kurulu bir çıkar düzenini rahatsız etmiştim.

Dikkat edilirse, süregelen hataların yapılmasının en önde gelen nedenleri, sadece İngilizcede adı “survey research” olan ampirik alan araştırması tasarımı yapmayı, uygulamayı, değerlendirmeyi ve hatta rapor yazmayı bilmeyenlerin araştırma yapması değerildir. Aynı zamanda, “yanlış için doğru çıkar işbirliklerinin kurulması, bu çıkar işbirliğinde “yanlışı yapan doğru insanların” sečilmesidir. Bu işbirliği toplumumuz ve geleceğimiz için çok üzücü bir kültürel, ekonomik, siyasal ve “akademik olmayan akademik üretim tarzını” egemen yapmıştır. Dolayısıyla, kamu kurumlarında doğru ve dürüst araştırmaların yapılması, bu egemen “iř ve işbirliği kültüründe” yapılacak çok ciddi değişime bağlıdır. Bu değişim de, var olan iř yapıı biçiminin ve ilişkilerinin farklılaştırılmasını gerektirir. Bir zamanlar “şeffaflık” gibi moda olarak getirilen ve ardından bir kenara atılan yeniden düzenleme gibi düzenlemelerin

getirilmesi, yeni iş kültürünün oluşması ve yerleşmesini teşvik eden mekanizmaların kurulması ve işler hale getirilmesi gerekir. Bu mekanizmalar yoluyla, üniversiteler ve vakıflar dahil, devlet kurumlarında yapılan işlerin, işi bilen, dürüst ve bağımsız denetleyiciler tarafından her aşamada titizlikle ve ciddi şekilde denetlenmesi gerekmektedir. Var olan denetleme sistemi doğru çalışsaydı ya da çıkar işbirliğinin bir parçası olmasaydı, bu tür araştırmalar yapılmaz ve kaynaklar boşa harcanmazdı. Bu nedenle, süregelen araştırma kadrosu oluşturma süreçleri ve denetleme sistemi değiştirilmeli; “işini uydurmayı” iyi bilen yerine, doğru ve dürüst iş yapan, sosyal sorumluluğu öne alan kişiler tarafından bu işler yürütülmelidir. Bu tür kişileri seçecek ve onlardan faydalanacak bir araştırma ve denetleme sistemi kurulmalıdır. Bu sistemde, yapılacak işler ve işbirliği özel çıkarlara ve ahbaplığa göre değil, işi bilen ve dürüst olarak yürütecek olanlarla yapılmalıdır. Ne yazık ki, örneğin, “medya yazarlığı” (iletişim aracının içeriğini doldurma) olasılıklarının geniş kitleler için ortadan kaldırıldığı bir güç ilişkileri ortamında, “medya okur yazarlığı” politikasının gerisinde yatan uluslararası pazar, biliş ve davranış yönetimini düşünemeyecek ve düşünenlere de, yaptıkları işin çok anlamlı olduğunu sandıkları için (anlamlı ama ne ve kimin için) anlamsız gözlerle bakan eblehleştirilmiş bilişleri taşıyanların yaygın bir şekilde işlevsel araç olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu durum bile, yukarıda sunulan umudun (olumlu gelişme olasılığının) çok az olduğuna işaret eder. Futbol maçlarında bilişlere işlenen “iyiler kazanır” sözünün ne denli sınırlı geçerliliğe sahip olduğu görülmektedir.

Bireysel çıkarları gerçekleştiren “yanlışı sürdürme” ve “işlevsel tembellik” kültürü ve pratikleriyle, gündem ve konu saptırma taktikleri kullanılarak, asıl üzerinde durulması gereken yanlışlar kurnazca bir kenara itilir. Bir araştırmayı, politikayı veya programı eleştiren bir kişi TRT’ye düşman olabilir (saçma bir iddia, nk tam aksine benim gibiler TRT’nin daha iyi olmasını isterler), meşhur olmak isteyebilir (bir diğer saçma iddia, nk TRT’de yapılan yanlışları eleştirmekle kimse meşhur olmaz), kiskan olabilir (bu da saçma bir iddia, nk TRT araştırmalarını yapanların hiç birinin kiskanılacak bir yanı yok, tam aksine olunmaması gereken yanları çok), TRT araştırmaları yoluyla paylaşılan pastaya göz dikmiş olabilir veya o pastaya ortak olmak isteyebilir (bu iddia, hırsızın herkesi hırsız olarak niteleyip, kendi yaptıklarını meşrulaştırmasıdır). Bu örneklerde olduğu gibi, yanlışı yapanlar, egemen bilişsel ve ilişkisel çıkar yapısı nedeniyle, düzeltme yoluna gitmezler, onun yerine kendilerini meşrulaştırma mekanizmalarıyla savunma yolunu seçerler. Bunu yaparken de, doğruyu söyleyen, yanlışı açıklayan ve doğru yapılma yollarını gösterenlere karşı cephe alırlar. Bu kişiler arasında, TRT’de ve diğer kurumlarda yapılan benzer araştırmaların yanlışlığını görüp, bir şeylerin doğru yapılmasını, kaynakların kötüye kullanılmamasını isteyen birileri olamaz mı? vardır elbette, ama onlar “saf dışı bırakılır”. Aslında, yanlışın doğru olarak egemenlik kurduğu yerde, bu soruyu sormanın kendisi “yanlıştır”. “Doğru-olan-yanlış” ve bunu yapanlar nasıl yanlış olabilir ki? Doğru-olan-yanlış yanlış olmaz, nk yanlış kendini doğru olarak görüyor, sunuyor ve satıyor. Bu durumun birçok nedenleri vardır ve bu nedenlerin başında da “bilinci, vicdanı ve doğruyu belirleyenin çarpık bir

yapıyla biçimlendirilmiş maddi çıkar ve bu çıkarı gerçekleştiren ilişki düzeninin egemenliği gelir. Doğruyu söyleyen ve gösteren bir insan görüldüğünde, yanlış bilerek yapanlar ve bundan çıkar sağlayanlar, hemen kendi çıkar ilişkilerini korumak için harekete geçerler. Dikkatleri “doğru” üzerine değil, “doğruyu söyleyen” üzerine çekerler. Bu taktik, propagandada, halkla ilişkilerde, reklamcılıkta ve diğer bilinç yönetimi çabalarında oldukça yoğun kullanılır. Bu alçalmış insanlık durumunda doğruyu söyleyen, örneğin “popülist söylem yapıyor” diye aşağılanır. Yeşilaycı olmak bile küçümsenir ve hatta Yeşilay’ın ne olduğu da unutulur. Yeşilay adını son on yılda kaç kez duydunuz? Üzerinde “sigara öldürür” diye yazarak “hey aptal, biliyorum buna rağmen içeceksin” diye bize hakaret eden sigara endüstrilerinin bizimle alay edişini asla hissetmeyiz. Çünkü alçalmışlığın kendini satışı ve benimsetişi araştırma, halkla ilişkiler, reklam, promosyon, bilgilendirme ve diğer bilinç yönetimi çabalarıyla zenginleştirilmiştir.

Gerçeğin değil de gerçeği yeniden biçimlendirenlerin gerçeği belirlediği ortamlarda, TRT’nin, üniversitelerin ve diğer kurumların araştırma adı altında yaptıkları “araştırma olmayan araştırmaları” ve buna bağlı olarak gelen faaliyetler aklanır, haklı çıkartılır ve doğrulanır. Bunu yaparken de öz bir tarafa itilir, onun yerine karşılıklı övgüler yağdırılır ve eleştirenlere de negatif etiketler yapıştırılır. Önce, TRT araştırmalarındaki (ve diğer kurumlarda yapılan benzeri araştırmalardaki) yanlışları düzeltelim ve bu yanlışları doğuran nedenleri ve besleyen ilişki tarzlarını ortadan kaldıralım. Önce durulması gereken üzerinde duralım. Önce TRT ve benzeri kurumlarda çok büyük zaman, emek ve kaynak kaybına neden olan faaliyetleri, yanlışları,

kötüye kullanmaları, çıkarıcı dayanışmayı ve milliyetçiliği veya solculuğu veya dini inancı kendi bireysel çıkarı için kullananların işbirliğinin toplum için yarattığı kötü sonuçlar üzerinde duralım. Önce, bazı insanların sunduklarının içeriğine bakalım ve bu insanların belirttiği sorunlar üzerine odaklanalım. Bir diğer gerçek şu ki, (örneğin Akıllı İşaretler denen bilinç iğfalini üreterek, “televizyon programı” diye üretilen çöplük ve pislikleri üretmeye devam eden, bu yolla kendini aklayan ve sosyal sorumluluk taslayan bir bilinç yönetimi endüstrisi var. Bu endüstrinin yaptığı gibi, haksızın, kötünün, sahtekârın, dolandırıcının ve soyguncunun doğruyu ve haklıyı tanımladığı ve toplumsal olanı sömürerek öznel çıkar sağlamanın egemen olduğu bir ortamda, doğru ve iyi olan yapılmaz, yapılamaz, çünkü o zaman “düzenin düzeni” bozulur; çünkü işi yapacak ve yürütecek olanlar zaten o yapının belli ölçüde bütünleşik bir parçasıdır; biri gider diğeri gelir. Kazara bir şey doğru yapılırsa ki bazen istemeden veya öznel çıkara işlevsel olduğu için yapılır, o zaman egemen yapıda birileri zarar görür. Bu zarar görenler de onlara zarar veren kendi gibilere zarar vermek için çabalar. Bunun en çok gördüğümüz şekillerinden birini “siyasal muhalefet yapma” adına yapılan seviyesiz politikalarda görürüz. Bu seviyesiz ilişki tarzında, hükümetin yaptığı veya yapacağı doğru da olsa, çoğu kez saçma savlarla, kötü ve yanlış gösterilir; engellenmeye çalışılır. Bu seviyesiz ilişkide, hükümet muhalefeti doğru veya yanlış demeden ezmek için elinden gelen her stratejiye ve taktiğe başvurur: Toplumsal zenginlikler özel ve kamusal adına birileri tarafından meşrulaştırılmış gasp yoluyla paylaşılır. Bu gasp dahil, yoksulluğa kadar çeşitlenen hiçbir şey asla eğitimsizlik, bilmeme ve demokrasiyi anlamama

sorunu değildir. Sorun öncelikle öznel veya örgütlü çıkarın bilinci, vicdanı ve doğruyu belirlemesi sorunudur. Eğer örgütlü ilişkisel gerçekler şimdi olduğu gibi olmasaydı, birileri doğruyu söylediğinde, yaptığında, gösterdiğinde veya birileri doğruyu yapmaya kalktığında, doğrunun yapılmasından zarar gören diğerleri onu engellemeseydi, kötölemeseydi ve hatta onu öldürmeye, katliama kadar giden politikalar geliştirmeseydi, örneğin, Türkiye ve dünyada birçok aydın katledilmeseydi, dünya yaşamak için çok daha iyi bir yer olurdu.

TRT araştırmalarının tipik örnek olarak nitelenmesi, ampirik araştırmaların baskın karakterinin TRT araştırmalarına benzerliği anlamınadır. Diğer bir deyimle, TRT ve RTÜK araştırmalarındaki ciddi hatalar TRT ve RTÜK araştırmalarıyla sınırlı değildir. Bu araştırmalar Türkiye'deki genel durumu gösteren tipik örnekler olarak kullanıldı. Kimse TRT ve RTÜK araştırmalarını yapanları değersizleştirerek kendini aklamasın. Diğer kurumlara yapılan araştırmalarda ve akademik dergilerde araştırma diye yayınlananlarda, TRT araştırmalarından çok daha fazla yanlışlarla dolu olanlar az değildir. Üniversitelerin Bilimsel Araştırma Projelerinde "araştırma raporu" diye bir üniversite öğrencisinin bile ödev olarak vermekten utanacağı on beş yirmi sayfalık yanlışlarla ve saçmalıklarla dolu "şeyleri" verenler var. Bu utanmazlığa olur ve onay verenler de bu durumdan sorumlu değildirler mi? Çok üzücü, çünkü bu tür pratiklerde aynı kopyalama, aynı yanlış, aynı "kendini haklı gören pişkinlik" ve aynı besleyici süreçler devam edip duruyor. Kurumlarda bu tür şeyleri yapanların ve bu işlere maddi çıkar için katılanların "doğru yapma" umurunda mı acaba?

İncelenen TRT ve RTÜK araştırmalarını yapanların bir kısmı alışkan, dürüst ve bilgili insanlar olabilirler. Bu insanların bazıları, araştırmayı yapanlara güvendikleri veya okumaya vakit bulamadıkları için, altına imza attıkları ve katıldıkları bir araştırmanın içeriğiyle ve karakteriyle ilgili bilgiye sahip de olmayabilirler. İlgili bilgiler toplanmadıktan sonra kimse bunların doğruluğunu veya yanlışlığını bilemez.

Yukarıda sunulan açıklamalardan anlaşılacağı gibi, sorun, bireysel bir sorun değil. Sorun birkaç kişinin kurduğu çıkar ortaklığıyla da sınırlı değil. Sorun sadece TRT veya RTÜK ile ve sadece oradaki egemen ilişki yapısıyla da ilgili değil. Sorun, küresel pazar yapısının parçası olan Türkiye’de ilgisizlik ve bilgisizlikten başlayarak rüşvet ve vurguna kadar değişen egemen “iş yapış ortamının” sürdürdüğü insanlık durumunun şimdiki doğası ve geleceği sorunudur. Çözüm de birilerini görevinden alıp, diğerlerini getirmek de değildir asla. Çözüm, iş yapış biçiminin değiştirilmesiyle gelir.

Ne yazık ki, Türkiye’deki bilişleri ve iş yapış biçimlerini belirleyen duygusal, baskıcı, çıkarıcı ve sömürgen ortamlarda, endüstrideki kurnazlar ve akademideki bilgiç-cahiller, kendi bireysel amaçları için belli materyal ve bu materyali besleyen düşünsel çıkarları destekleyerek işlevsel-cehaleti ve işlevsel tembellik kültürünü sürekli yeniden üretmektedir. Daha kötüsü, baskın iş yapış biçimi ve materyal çıkarlar yapısı nedeniyle, bilmeyenler “bilmediği şeyleri biliyor gibi göstermekte” ve uzmanlık alanında olmayan işi yapmakta; dolayısıyla, geçersiz, güvensiz ve yanlış ürünler üretmekte ve özel çıkarlara faydalı

olurken genel çıkarların ciddi zarar görmesine neden olmaktadır.

İnsanın doğruyu öğrenmesi kendisinin ve diğerlerinin yaptığı yanlışlardan geçerek olur aynı zamanda. Akademik hayatta her türlü görüşü savunan insanlar olacaktır elbette; ama tembellerin, fırsatçıların, siyasal partilerin çıkarlarını temsil eden kadrolaşmalarla gelen, öğrencilere ve bilime katkıda bulunmayan, kişisel materyal çıkarları için fakülteleri kullanan dolandırıcı ve becerikli-tüccarların akademide asla egemenlik kurmaması ve kurulan bu tür çarpık egemenliklerin yıkılması gerekir. Fakültelerdeki kadrolaşma ve egemenlik öğrenciye ve bilime hizmet eden bir kadrolaşma ve egemenlik olmalıdır. Ama ne yazık ki, genellikle ve hatta çoğunlukla bunun aksi olmaktadır.¹

Hiçbirimiz her şeyi bilemeyiz, her şeyi yapamayız; ama çoğunu öğrenebilir ve yapabiliriz. Dolayısıyla, bilmemek ve hata yapmak suç veya aşağılayıcı bir şey değildir. Suç ve aşağılayıcı olan, bilmediği işlere girişmek, “biliyorum” diye kendini bile kandırmak ve biliyor gibi imaj satışı yapmaktır. Bu tür çıkarıcı-cehaletin bir diğer özelliği de, bilene karşı duyduğu

¹ “Dolandırıcı, sahtekar, hırsız” gibi kavramları kullanmamam isteniyor; kullanıyorum, çünkü sorunu, kavramda ve kavramı kullandanda aramayalım; o işi yapanda ve o ilişkinin doğasında arayalım. Hırsızlık, aşağılık bir ilişki tarzını anlatır ve hırsız kavramı bu ilişkiyi ifade için vardır ve kullanılmalıdır. Fakültede öğrenciden her başvuru için para alıp cebine atan veya bizden “telefon parası” diye aldıkları parayı zimmeterine geçiren fakülte sekreteri, dekan ve ortaklarına veya fakültenin film makinesini ve fotoğraf stüdyosundaki malzemeleri çalanlara “hırsız, aşağılık demeyelim” de ne diyelim? “Fırsat eşitliğinde fırsatları değerlendiren pragmatik iş adamı” mı diyelim? Bilimin dili toplumun dilinden uzaklaştığında, ki öyle, bilim belli örgütlü güç yapılarındaki özel çıkarların hizmetçisi olur, ki öyle.

düşmanlık ve bu düşmanlıkla gelen iletişimler yoluyla kendini korumak için geliştirdiği ve kullandığı taktiklerdir. Yönetimsel araştırma, ne yazık ki, işlevsel cehaletin ve kurnaz cambazların iş gördüğü ve ortak çıkar bağı kurmuş birilerinin bol para kazandığı bir alandır.

Bu nedenle, okuyucuya önerim, eğer yazdıklarım, içinde taşıdığınız işlenmiş-duyarlılıklar nedeniyle sizi rahatsız ediyorsa, önce bu işlenmiş-duyarlılığı soruşturun, anlamaya çalışın, bu rahatsızlığı bir kenara atmaya çalışın, çünkü bu makalenin amacı yanlışları bularak doğrunun yapılmasına katkıda bulunmaktır. Geçerli bir araştırma tasarımı yapmak, uygulamak ve değerlendirmektir. Düşünmeye, irdelemeye ve sağlıklı sonuçlar çıkarmaya yönelik sistemli ve tutarlı düşünme yönünde kendimizi yetiştirmektir. Düşünmeye ne gerek var ki? Ayrıca, para kazanmayan düşünceinin ve düşünmenin ne değerı var ki? Turizm endüstrilerinin kullanımına açılmayan doğal ve bakir alanlarımız, kültürümüz, köylerimiz, çocuklarımız ve kızlarımız gibi... Pazarda kullanıma sunulmayan malın ne değerı var ki!

İrfan Erdoğan

Ankara, Mart 2007

GİRİŞ: SORUN VE AMAÇ

Önemli olan, bir gerçeğin nasıl söylendiği değildir. Nasıl söylendiği biçimsel tercihi ve ne söylendiği ise özü anlatır. Biçim özün önüne geçtiğinde, gerçeğin üstüne kara bir gölge düşer. Dürüst ve mantıklı insanlar söyleyene ve nasıl söylendiğine değil, ne söylendiğine bakar.

Bilimsel veya yönetsel araştırmalarda pozitivist ampirik yöntemin nasıl kullanılacağını bilmek demek, istatistiği de içeren belirlenmiş metodolojik süreçler yanında, hiç değilse, sosyal-psikoloji, sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve iletişim alanlarında temel bilgilere sahip olmak, insanı ve toplumu farklı kuramsal çerçevelerden anlamak, pozitivist ampirik yöntemin insan ve toplum için getirdikleri ve götürdüklerinin doğası üzerinde sistemli ve tutarlı yorum yapabilecek bilgi ve beceriye sahip olmak demektir. Bunlardan yoksunluk bilişsel yoksulluk demektir ve bu durum üretilmiş son ürünle ilgili yoksulluğu da beraberinde getirir. Bu araştırma, pozitivist metodolojide yoğun olarak kullanılan deneyselimsi (quasi-experimental) tasarımı bilme ve kullanmayla ilgili sorunlar üzerinde durmak ve doğrunun ne olduğunu açıklamak için tasarlandı.²

² Herkesin anlayacağı dille, bu araştırma “araştırma yapıyorum” diye anket hazırlayıp uygulayan ve bulgular sunan egemen bir araştırma yöneliminde yapılan ciddi hatalar üzerinde durmak ve doğru olanın ne olduğunu sunmak için yapıldı.

Bu araştırmada temel amaç, örnek olarak ele alınan TRT ve RTÜK araştırmalarında yapılan hatalardan hareket ederek doğru araştırma pratiğinin oluşmasına yardım etmektir. Ayrıca, bu temel amaca bağlı olarak gelen ve birbiriyle ilişkili birden fazla amaç gdld. Bu amaçlar şöyle sıralanabilir:

- Türkiye’de yapılan “gerçek-deneysel olmayan” ampirik araştırma tasarımlarının üzerinde önemle durulması gereken ciddi sorunlar taşıdığına akademik vrenin ve ilgililerin dikkatini çekmek.
- Araştırma tasarımında, araştırmanın uygulanmasında, bulguların sunumunda, tablo ve grafiklerin/şekillerin kullanımında, sonuçların sunumunda ve anket sorularının biçimlendirilmesinde yapılan önemli hataları belirleyerek, bu hataların yeniden üretilmemesi için gerekli bilgileri sunmak.
- Kamuoyu araştırmaları, yönelim araştırmaları, tercih araştırmaları, yoksulluk araştırmaları, pazar araştırmaları gibi isimlerle gelen yönetimsel araştırmalardaki akademik etik ve sosyal sorumluluk yoksunluğunun kesinlikle araştırılması gereken önemli sorunlardan biri olduğunu belirtmek.
- Herkesin bildiği ama kimsenin söylemediğini, yani kişiler arası özel konuşmalarda bol bol konuşulan, ama kamusal alanda açıkça söylenmeyen “kirli gerçekleri” inceleyerek açıklamak gerektiğini vurgulamak.
- Kurumlarda egemen pozisyonlara gelmiş ii çirkin ve vicdanı kirlenmiş insanların, onların yardımcılarının ve onlara zenenlerin geliştirdikleri ve kullandıkları strateji

ve taktiklerle, doğruyu kendi çıkarlarına göre yeniden biçimlendirerek, bir taraftan sahteyi ve yanlış doğru gibi gösterirken, aynı zamanda dürüst, çalışkan ve üreten insanları ezme, karalama ve kötüleme pratiklerinin doğası ve birey ve toplum için sonuçları üzerinde ciddi araştırma yapılması gerektiğine işaret etmek;

- İdeolojileri ve kurumları kendi kişisel çıkarlarına göre kullananların saltanatını açıkça soruşturmak ve hiç değilse akademik ve bilimsel dünyanın bu tür kişilerden arındırılması gerektiğine işaret etmek; bu tür çabaları destekleme zamanının geldiğini ve geçtiğini ilgilenenlere hatırlatmak, öğrencilere ve akademik dünyaya kendi bireysel çıkarlarını gerçekleştirmek için zarar verenlerin desteklenmemesi gerektiğine işaret etmek.

Yukarıda sunulan amaçlar ve nedenlerden hareket ederek, bu incelemede, önce, eleştirel bir sorun sunumu yapıldı. Sonra, 1999 ile 2006 arası yapılan 11 TRT araştırması, Türkiye’deki durumu gösteren tipik yönetsel araştırma örnekleri olarak ele alınıp incelendi. Sonradan, incelemeye RTÜK’ün yaptırdığı iki araştırma eklendi.³

Paul Lazarsfeld 1941 yılında yönetsel araştırma ile ilgili olarak şunları söylüyordu:

³ Harms ve Kellner’in genel bir tanımıyla, yönetsel iletişim araştırmaları, belli bir siyasal ekonomik düzende izleyicileri etkilemek, ürünleri satmak ve siyasetçilerin promosyonunu yapmak için kitle iletişiminin nasıl kullanılacağına odaklanır. Ayrıntılı açıklaması için bkz Erdoğan, İşler ve Durmuş (2006).

Son yirmi yılda, kitle iletişim medyası, özellikle radyo, basın ve film, modern toplumun iyi bilinen ve en iyi belgelenen alanlarından bazıları olmuştur. İtinallı alışmalar, tüm önde gelen radyo programlarının dinleyici byklgn ve bu dinleyicilerin cinsiyet, gelir ve birkaç diğer ölçütlere göre kompozisyonunu ortaya çıkarmıştır. Gazete ve dergilerin tirajı, özel olarak düzenlenmiş araştırma ekipleriyle kaydedilmektedir ve diğerleri güncel olarak hangi dergi yazılarının ve hangi reklamların okunduğunu her hafta rapor etmektedir. Kitaplar, radyo programları ve filmler kullandıkları dilin zorluğu ve nüfusun farklı eğitim düzeyindeki kesimleri için ne kadar yeterli oldukları bağlamında test edilmektedir. Farklı gruplardaki insanların tercih ettikleri eğlence türleri her zaman araştırılmakta ve pek çok promosyon kampanyasının başarısı günümüzde sınınamaktadır. Tüm bu araştırma çabaları sırasında birçok önemli yeni teknik geliştirilmiştir. Modern rnekleme alma teknikleri, örneğin, çok büyük ilerleme yaptı, çünkü bir çalışmanın, sponsor firmanın ulaşmak istediği nüfus kesimlerini temsil etmeyen bir grup halk arasında yapılırsa pratik değerini kaybedeceği anlaşılmıştı. Görüşme teknikleri benzer nedenlerden dolayı inceleştirildi. Bu çalışmaların çoğunun rekabetçi karakteri, gerçekleri dinleme ve okuma yoğunluğuna göre çok daha iyi kaydetme yöntemlerine götürdü. Konular basit kayıt araçlarıyla ölçülmeye izin vermediği durumda, karmaşık tutum ve tepkiler için indekslerin geliştirilmesinde büyük bir ilerleme sağlandı. (Lazarsfeld, 1941: 155).

Lazarsfeld'in 1940 başında yaptığı bu değerlendirme, daha evren ile nüfus arasındaki ilişkiyi bilmeyenlerin ve evrenden örnekleme aldıklarını ve örneklemin evreni temsil ettiğini

söyleyenlerin araştırma yaptığı Türkiye’de geçersizdir. Devlet kurumlarının, uluslararası firmaların ve kuruluşların yaptırdığı incelemelerin, dergi ve kitaplarda basılan araştırmaların, yüksek lisans ve doktora tezlerinin büyük bir kısmı bilimsel bir tasarım karakterini taşımadığı ve kuralları çiğnediği için, akademik bağlamda geçersiz ve yönetsel bağlamda faydasızdır.

Türkiye’de yönetsel incelemeye artan gereksinim yanında, akademik camiada hemen herkesin bildiği, aralarında özel olarak konuştuğu ama kamusal alana çok ender yansıtılan bir gerçek daha var: Yönetsel incelemelerin yöntem ve özellikle etik bakımından büyük sorunlarla dolu olduğu. Ne yazık ki, Türkiye’de egemen olan materyal ilişkiler ve “özel çıkara hizmet eden gayrimeşruluğun bile meşrulaştırıldığı iş etiği” koşullarında, bir yandan akademik inceleme yapma gereğini anlamsız ve yersiz bulanlar, öte yandan yönetsel araştırma yapmaya soyunan bir “çalışmamaya ve kısa yoldan işini bitirerek para kazanmaya dayanan çalışma kültürü” gelişmiştir. Daha kötüsü, bu kültürü yeniden üretenler, akademi dışı çevredeki ilgisizlik ve emeğin sömürsünün etkisiyle birlikte, akademik alanda sorumlu üreticiliği değil üretmemeyi; bir taraftan gereği gibi hizmet vermeksizin maaşını alırken, öte yandan materyal kazanç getiren “yan işleri” “kılıfına uydurarak yapmayı” yeğlemekte ve yeğletmektedir. Elbette daima gönüllü kamu hizmeti veren insanlar vardır ve bunlar niceliksel olarak marjinal de olsa insanlığın geleceği için daima umut vericidir.

İletişim fakültelerinin ciddi çabayla çıkarttıkları dergiler, son yıllarda artan bir kıpırdanışın varlığını göstermektedir. Bu dergilerdeki makalelerin bilimsel tasarım bakımından akademik

değerlerinin ve geğerliliklerinin incelenmesi gerekir. Benzer şekilde, yüksek lisans ve doktora tezlerinin, kurumlar ve şirketler için yapılan araştırmaların yöntembilimsel inşalarının doğasının araştırılması gerekir, çünkü büyük olasılıkla çoğunun hiçbir bilimsel karaktere sahip olmadığı ortaya çıkacaktır. Sempozyumlarda ve çeşitli bilimsel toplantılarda sunulan bildirilerin de akademik değerleri ciddi bir araştırma konusudur. Bunu sadece sosyal bilimler alanına sıkıştırmamak gerekir. Laboratuar ve klinik araştırması yapan, birilerinin önceden hazırladığı deney koşullarını soruştırmadan taklit eden, tıp, ilaç ve diğer endüstriyel yapıların öznel çıkarına uygun tasarımlar ve sonuçlar bile uyduran “fen bilimleri” alanının araştırma ürünlerini de incelemek gerekir. Hele, zel teşebbüsün desteklediği sempozyum ve toplantılar; bilimin ikinci plana itildiği, şirket sistemine övgülerin yağdırıldığı ve siyasal ve ekonomik glerin kendi satışlarını yaptığı “yağlı ekmek ve zengin sirk” panayırına dönüşmektedir. Bu ve benzeri durumlar, akademik dünyadaki ilişkilerin ve araştırmaların doğasının sürekli soruşturulması gerektiğini de anlatır (Erdoğan ve Erdoğan, 2005; zen, 2002; Erdoğan 2001a, 2001b; Miller ve Berger, 1999; Seltzer, 1996; Horowitz, 1975).

Bilimsel ve yönetimsel araştırmalarla ilgili sorunlar aslında çok boyutlu olarak kendini göstermektedir. Fakat Türkiye’de sosyal bilimlerin gelişmesi ve itibar kazanması, araştırma yöntemlerini bilmeyenlerin, yarım bilenlerin ve gereği gibi kullanmayanların hem kamu kurumlarına hem özel teşebbüse yaptıkları incelemeler hem de medyada sunulan incelemelerin geçerliliği, güvenirliliği, uyduruk olmadığı, amaca ve çıkara göre pişirilmediği üzerinde durulması gereken en önemli

sorunlar arasındadır. Örneğin, RTÜK 1997 yılında 4355 kişiyle yaptığı ankette insanlara şu soruları soruyor: *Toplumun Milli ve manevi değerlerine aykırı yayın yapılıyor mu?*

Bulguya göre, % 37 evet, % 29 kısmen ve % 12 hayır diyor. Bu sonuca göre, toplumun çoğunluğu “evet, aykırı yayın yapılıyor” diyor. Yapılan bu ölçme ve sonuç geçersizdir.

Bir başka soruda insanlara “*Anayasa ilkelerine, demokratik kurallara ve kişi haklarına aykırı yayın yapılıyor mu?*” diye soruluyor. “*Evet, Kısmen, Hayır*” seçenekleri veriliyor. Bu soru da, ilk soruda olduğu gibi, veri toplama kaynağını doğru belirlemediği, soru hazırlama ve ölçme kurallarını çiğnediği için geçersizdir. Bu sorularda bilinmek istenenleri bulmak için izleyiciler veri kaynağı olarak kullanılmaz. Anayasa ilkelerini bilen, demokratik kuralları anlayan ve kişi haklarının ne olduğu hakkında doğru bilgilere sahip olan hukukçu ve sosyal bilimcilere başvurulur; bu kişilere programlar izletilir; analiz ettirilir ve ona göre geçerli sonuç çıkartılır. Halka sorulmaz. Ama halka sorulur, çünkü yönlendirilmiş sorularla, belli politikaları “bakın halk, izleyiciler veya seçmen de böyle istiyor” diyerek, popüler desteğe sahip olduğu iddia edilir.

Yönetimsel araştırma, uygun yapılması koşuluyla, örgütlü hayatın kaçınılmaz bir parçasıdır. Ne yazık ki, Türkiye’de akademik hayata şirket, vakıf ve kurum çıkarlarının girmesinin ve “para kazanmak için araştırma yapma” düşüncesinin getirdiği olumsuzluklar azalma yerine giderek artmaktadır. Bu durumu görmek ve bu durumla ilgili araştırma tasarımı düşünmek) için, incelemelere çok ender konu yapılan “hangi akademisyenin ne tür kişisel amaç nedeniyle kimin çıkarına

uygun Şeyler yaptığı ve bunun toplumsal fayda bağlamında ne anlama geldiğı” ile ilgili birçok ilişkisel bilgileri aklımıza getirmemiz yeterlidir. Buna, asla Türkiye’yi temsil etmeyen örnekleme reyting işi yapan ve bu sırada, örneğın bir medya patronunun reytinglerini yüksek göstererek tilkice hesaplar yapan ve çıkar sağlayan orta yolcu tüccar akademisyenlerden, ölkücölüğü kendi bireysel çıkarı için kullanarak fakölteleri soyan ve kurumlarda iş yapan akademisyenlere ve benzeri Şeyleri yapan “solcu” öğretim üyelerine, fırsatçı çalıp çırpıcı araştırmacı ve geliştirmecilere kadar zengin örnekler var. Bu insanların bazılarını hepimiz biliyoruz; kitaplarda, belgelerde ve internette isimleri açıklanıyor; ama onlara bir Şey olmuyor: neden dersiniz? Neden sessiz ve ilgisiz kalınıyor? Doğruyu söyleyene alayla bakan, onu “sivri dilli” ilan eden egemen çıkar birliğıyle kervanlar yürütöldüğü için mi? Bazı akademisyenlerin mantıksal pozitivizmi, istatistiğı ve araştırma raporu yazmayı bilmeden, yönetimsel araştırma yaptıkları ve kurdukları çıkar bağlarıyla işlerini tıkırında sürdürdükleri için mi? Örgütlü yapılarda talancıların ve vurguncuların egemen olduğı için mi? Bu ve benzeri sorulara doğru cevapların neler olduğunu biraz akli ve vicdanı olan herkes çok iyi bilir.

Haksızlığı ve yanlışı günlük yaşamlarının bir parçası yapan insanlarda sosyal sorumluluk yokluğunu ve etik yoksunluğunu belirleyen Şey, kendi öznel çıkarları ve bu çıkarlarla belirlenen haklılıklarıdır. Doğru, iyi ve sosyali soyarak kendilerine güç ve materyal kazanç sağlayanlar hem kendi materyal zenginliklerini ve kendi içsel yoksulluklarını artırmakta hem de sosyalde, fiziksel çevrede ve diğer insanlarda yoksulluğa, bozulmaya ve gerilemeye neden olmaktadır. Her yaptıklarıyla “yoksulluğun

zenginliğini” daha da artırmaktadırlar. Örneğin, yapılan bir araştırmanın geçersizliği hakkında bilgi verilen bir denetleyici hiçbir rahatsızlık hissetmeksizin “*ben imzamı atar, paramı alırım*” demektedir. Yaptığı “araştırma olmayan araştırmanın” geçerlilik ve güvenilirlik sorununu birileri övünerek şöyle çözmektedir: “*Araştırmanın güvenilirliği benim, kendimim.*” Bu tür çarpık duygular ve söylemler, sosyal bilimlerin ne türlü ciddi “yoksunluk ve yoksulluk” içinde olduğu hakkında bize üzücü ipuçları vermektedir: Ampirik tasarımda geçerlilik ve güvenilirlik sorununun, bireyin “piyasada tanınmış olması ve herkesin ona güvenmesi” gibi imajlar ve ilişkisel bireysel atıflarla hiçbir ilgisi yoktur; çünkü geçerlilik ve güvenilirlikle ilgili sorunlar pozitivizmin getirdiği istatistiksel, mantıksal ve belirlenmiş süreçlerden geçerek test edilir ve çözümlenir. Ama Türkiye’de güven “sahte imajla” kurulduğu için, elbette çok ilgisi vardır, çünkü bu yolla çıkar bağları kurulur ve para kazanılır. İki devlet kurumu için araştırma yapan bir grubun toplantısına katılıyorsunuz. Toplantıda sen ve bir iki kişi dışında herkes öznel çıkara dayanan ve sosyali soyan bir ortaklık kurmuş. Sen de yaptıkları araştırmaların geçersiz olduğunu açıklıyorsun. Bu hataları düzeltelim; yaptığımız şeyleri doğru yapalım; bunun beraberce düzelterebileceğinizi belirtiyorsun. Cahilce bilgiçlik taslayan bu egemen grup sana gülüyor. Neden? Çünkü, muhtemelen, kendileri hayatlarında doğru ve haklı olma gibi bir dertleri olmadığı için ve hayatlarında asla doğruyu düşünmeyi deneyimlemedikleri için, hırsızın herkesi hırsız sandığı gibi, onlar da senin onların pastasından pay istediğini sanırlar. Çünkü bazı insanlar asla sosyali, genel doğruyu ve haklıyı hareket noktası olarak ele alacak ve ona göre

düşünecek ve harekete edecek bilişsel ve vicdan yapısına sahip değildirler. Ama kendilerini çokbilmiş ve vicdanlı olarak satarlar: Bush ve benzeri insanımsıların insanları katlederken ve yaygın yoksunluğa neden olurken insanlık taslamaları ve insan hakları şampiyonluğu yapmaları gibi. Sen “*sizin bu yaptığınızı ben bedavaya da yaparım; eğer para almam gerekiyorsa, onu çocuk esirgeme yurduna veririm*” dediğinde, ilerinden ne denli aptal biri olduğunu veya popülist söylem sahtekarlığı yaptığını düşünüp gülerler. Dolayısıyla, metodoloji ve araştırma yapma sorunu, yeterli bilgiye sahip olma yanında, aynı zamanda insanlık ve dürüstlükle ilgili bir sorundur.

Ne yazık ki, Türkiye’de egemenlik ilişkiler nedeniyle, resmi olarak akademik olan, ama aslında akademik karakterini önemli ölçüde yitirmiş akademik çevrelerde yanlışlıkların ve cehaletin (daha üzücü olarak, akıllı köşe dönmeçiliğin) yüksek lisans tezlerinde, doktora tezlerinde, akademik-yönetimsel araştırmalarda ve siyasal ve ekonomik pazarda hızla artan alan araştırmalarında yeniden üretilmesiyle, yukarıda belirtilen sorunlar çözüme yerine çoğalmaktadır.

Bu inceleme, yukarıda sunulan koşulların ve sorunların da varlığını bilerek, ampirik metodolojiyi kullanan araştırmalar ile ilgili olarak metodolojik süreçlerle ilgili sorunlar üzerinde duracaktır. Başta belirtildiği gibi, incelemenin nihai amacı, bu tür araştırma tasarımları, uygulamaları ve sunumunda yapılan ciddi yanlışlıkları inceleyerek ve bu yanlışların açıklamasını yaparak, yanlışların düzeltilmesine ve doğru olan tasarımların inşasına, uygulamaların ve değerlendirmelerin yapılmasına ve sunumların hazırlanmasına katkıda bulunmaktır.

YÖNTEM

Ampirik araştırmalarda Türkiye’de özellikle tasarım yapma, uygulama, değerlendirme ve sonuç çıkartmada ciddi yontembilimsel sorunlar olduğu varsayımından hareket ederek tasarlanan bu araştırmada, tipik örnek olarak on bir TRT araştırması ve 2006’da yapılmış iki RTÜK araştırması ele alınıp incelendi. TRT araştırmaları şunlardır:

- Radyo-Televizyon Yayınları İzlenme ve Eğilim belirleme (TRT, 1999);
- TRT-GAP Radyo-Televizyon Yayınları İzlenme ve Eğilim Belirleme Kamu Oyu araştırması (TRT, 2000);
- Televizyon Yayınları Kamuoyu araştırması, (TRT, 2001);
- Televizyon Yayınları Kamuoyu Araştırması (TRT, 2002);
- Erzurum Bölge Radyosu Yayınları Kamuoyu araştırması (TRT, 2004a),
- Antalya Bölge Radyosu Yayınları Kamuoyu Araştırması (TRT, 2004b)
- Ulusal Televizyon Yayınları Türkiye Geneli Kamuoyu Araştırması (TRT, 2005a)
- GAP Diyarbakır Bölge radyosu Yayınları Kamuoyu Araştırması (TRT 2005b)
- Yayın Alanları Tespiti Teknik Kamuoyu Araştırması (TRT, 2005c)
- Trabzon Bölge radyosu Yayınları Kamuoyu Araştırması (TRT, 2005d)
- Marmara Bölgesi Radyo Yayınları Kamuoyu Araştırması (TRT, 2006).

RTÜK araştırmaları ise şunlardır: Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması (RTÜK, 2006a) ve Televizyon Yayınlarının Çocuklar Üzerine Etkisi (RTÜK, 2006b).

TRT ve RTÜK araştırmaları Türkiye'deki egemen durumu temsil eden tipik örnekler olarak nitelendi, çünkü sadece TRT araştırmaları, araştırmanın çeşitli safhasında katılan, 38 üniversiteden en az 70 profesör, 26 doçent, 50 yardımcı doçent, 14 araştırma görevlisi, 22 öğretim görevlisi ve 100 uzman tarafından yapılmıştır (Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4).

Tablo 1. Katılan üniversiteler

1. 18 Mart Üniversitesi	20. Harran Üniversitesi
2. 19 Mayıs Üniversitesi	21. İnönü Üniversitesi
3. Akdeniz Üniversitesi	22. Kafkas Üniversitesi
4. Anadolu Üniversitesi	23. Karadeniz Teknik Üniv.
5. Ankara Üniversitesi	24. Karaelmas Üniversitesi
6. Balıkesir Üniversitesi	25. Kocaeli Üniversitesi
7. Başkent Üniversitesi	26. Maltepe Üniversitesi
8. Cumhuriyet Üniversitesi	27. Mimar Sinan Üniversitesi
9. Çukurova Üniversitesi	28. Muğla Üniversitesi
10. Dicle Üniversitesi	29. Mustafa Kemal Üniv.
11. Dokuz Eylül Üniversitesi	30. Niğde Üniversitesi
12. Dumlupınar Üniversitesi	31. ODTÜ
13. Ege Üniversitesi	32. Pamukkale Üniversitesi
14. Erciyes Üniversitesi	33. Sakarya Üniversitesi
15. Erzurum Atatürk Ü.	34. Selçuk Üniversitesi
16. Fırat Üniversitesi	35. Süleyman Demirel Ü.
17. Gazi Üniversitesi	36. Trakya Üniversitesi
18. Gaziantep Üniversitesi	37. Uludağ Üniversitesi
19. Hacettepe Üniversitesi	38. Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Sadece 2005 Teknik Kamuoyu Araştırmasının saha çalışması, veri girişi, tablollaştırma ve raporlaması özel bir şirket tarafından yapılmıştır.

Bu kadar sayıdaki üniversiteden katılan 200'den fazla kişinin hepsi veya önemli bir kısmı, aynı zamanda, diğer insanlarla, diğer yönetsel ve bilimsel araştırmalar yapmakta ve yaptırmaktadır. Bu durum, araştırmalarda yapılan tasarım, istatistik, uygulama, sunum ve rapor etme yanlışlıkları düşünüldüğünde, akademik alanlarda (iletişim, istatistik ve diğer sosyal bilimler alanlarında) çok ciddi bir bilgi (ve/veya ilgi) yetersizliği olduğu ve daha kötüsü bu bilgi yetersizliğinin “bilme” olarak sunulduğu, çok ciddi sorunların dikkate alınmadığı, bu yolla araştırmalarda yanlışların sürekli yeniden üretildiği varsayımını güçlendirir. TRT araştırmalarında yer alanlara bakıldığında şunlar görülür:

(a) Araştırmalarda kullanılan soru formları, 1999 ve 2000'deki araştırmalarda Yayın Planlama Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı Araştırma Müdürlüğüne hazırlanmış, sonra bu formlara Radyo Dairesi Başkanlığı, Televizyon Daire Başkanlığı veya TRT-GAP Televizyon yayınları yetkilerince tartışılarak son şekli verilmiştir. 2001 yılındaki araştırma soruları, TRT Haber Dairesi, Televizyon Daire Başkanları ile Yayın Planlama Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı yetkililerinden oluşan “geçici danışma kurulu” tarafından hazırlanmıştır. Bu soru oluşturma sürecine 2002 yılında Gazi Üniversitesi, ODTU, Başkent Üniversitesi ve DIE başkanlığı temsilcilerinden oluşan “geçici danışma kurulu” katılmıştır. 2004 Erzurum araştırmasının soru

formunun oluşturulmasına yayın Planlama Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı Araştırma M¼d¼rl¼ę¼, Radyo Dairesi Başkanlığı, Reklam Dairesi başkanlığı, Vericiler Dairesi başkanlığı ve Erzurum B¼lge radyosu yetkilileri katılmıştır. 2005 T¼rkiye Geneli araştırmasının 5 ¼niversiteden 7 profes¼r danışma kurulunda soru formu tartışılmış ve son şekli verilmiştir. 2004, 2005 ve 2006'daki b¼lge veya yerel araştırmaların soru formu TRT'nin kendi b¼nyesindeki uzmanlar tarafından hazırlanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Soru formunun hazırlanmasına katılanların dağılımı
(sadece isim belirten araştırmalar konu)

Araştırma	Soru formunun oluşturulmasına katılanlar ve sayıları						N
	Prof.	Doç.	Yrd. Doç.	¼ęr. G¼r.	Arş. G¼r.	uzman	
TRT2002 Tv yayınları	3	1	-	1	-	17	22
TRT 2004 Erzurum	-	-	-	-	-	6	6
TRT 2004 Antalya	-	-	-	-	-	6	6
TRT 2005 Gap	-	-	-	-	-	7	7
TRT 2005 Ulusal tv	7	1	-	-	-	-	8
TRT 2005 Trabzon	-	-	-	-	-	6	6
Toplam	10	2	-	1		42	55

Beş TRT araştırmasında sadece “geçici komisyon” tarafından hazırlandığı ve/veya kontrol edildiği belirtildiği ve daha fazla bilgi verilmediği için tabloya dahil edilemedi. Ayrıca, tabloda yer alan dört araştırmanın soru formunun hazırlanmasında, hemen hepsi, TRT’de çalışan ilgili uzmanlar dışında, yardımı alınan ve danışılan bir kaynak belirtilmemiştir. Bunun anlamı, danışmadıkları olabileceği gibi, büyük olasılıkla danıştıkları, fakat rapora koymaya gerek duymadıkları olabilir. Dolayısıyla, araştırmaların diğer safhalarında olduğu gibi, bu safhada da katılanların sayısı tabloda gösterilenden çok daha fazladır. Tablodaki dağılıma göre, iki TRT araştırmasının soru formlarının biçimlendirilmesinde 10 profesör, 2 doçent, 1 öğretim görevlisi ve 30 uzman yer almıştır.

(b) TRT araştırmalarının saha uygulamasıyla ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiş: 1999’daki araştırmada 15 üniversitenin iletişimle ilgili bölümlerden 8 profesör, 6 doçent ve 6 yardımcı doçent ve bir araştırma görevlisi; 2000’deki araştırmada 12 üniversiteden 15 öğretim üyesi; 2001’dekinde 15 üniversiteden 6 profesör, 3 doçent, 6 yardımcı doçent; 2002’deki araştırmada 15 üniversiteden 7 profesör, 1 doçent, 6 yardımcı doçent ve 1 araştırma görevlisi yönetiminde yapılmıştır (Tablo 3).

Tablodan açıkça görüleceği gibi, toplam 133 kişinin büyük çoğunluğunu sırasıyla profesörler, yardımcı doçentler ve doçentler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, uygulama aşamasında üniversite öğretim üyelerinden yoğun şekilde yararlanılmıştır. Elbette, bu yaralanmanın doğası da incelenmesi gereken önemli bir konudur.

Tablo 3. Araştırmaların uygulamasını yapanların dağılımı

Araştırma	Uygulamaya katılanlar ve sayıları						N
	Prof.	Doç.	Yrd. Doç.	Öğr. Gör.	Arş. Gör.	Uzman	
TRT 1999 TRT-GAP	8	6	6	-	6	-	26
TRT 2000 İzlenme	9	2	-	4	-	-	15
TRT2001 Tv yayınları	6	4	6	2	-	-	18
TRT2002 Tv yayınları	7	1	6	-	-	-	14
TRT 2004 Erzurum	-	-	1	-	-	-	1
TRT 2004 Antalya	1	1	1	-	-	-	3
TRT 2005 Teknik	1	1	-	1	-	2	5
TRT 2005 GAP	2	-	3	1	-	-	6
TRT 2005 Ulusal	10	3	16	2	-	-	31
TRT 2005 Trabzon	-	-	1	1	-	-	2
TRT 2006 Marmara	7	2	2	-	-	1	12
Toplam	51	20	42	11	6	3	133

(c) Araştırmaların değerlendirmesinin hepsi de üniversite öğretim üyeleri ve uzmanlar tarafından yapılmıştır. Bu durum akademik dünyanın araştırma yapma ile ilgili karakterini ve bunun imalarını çok daha ciddi bir hale getirmektedir. Değerlendirmeye katılanların dağılımı Tablo 4’de sunuldu.

Tablo 4. Değerlendirmeye katılanların dağılımı

Araştırma	Değerlendirmeye katılanlar ve sayıları						N
	Prof.	Doç.	Yrd. Doç.	Öğr. Gör.	Arş. Gör.	Uzman	
TRT 1999 TRT-GAP	1	-	-	-	-	7	8
TRT 2000 İzlenme	1	-	-	4	-	7	12
TRT2001 Tv yayınları	-	1	-	-	2	8	11
TRT2002 Tv yayınları	1	-	2	1	1	7	12
TRT 2004 Erzurum	1	-	-	-	1	-	2
TRT 2004 Antalya	1	-	-	-	1	2	4
TRT 2005 Teknik	1	1	-	1	-	3	6
TRT 2005 GAP	1	-	1	1	1	4	8
TRT 2005 Ulusal	1	-	2	2	1	6	12
TRT 2005 Trabzon	-	-	-	-	-	-	-
TRT2006 Marmara	1	2	2	2	1	10	18
Toplam	9	4	7	11	8	55	94

Örneğin, TRT 1999 araştırmasının değerlendirilmesi, analiz ve raporla kitap olarak yayına hazır duruma getirilmesi bir profesörün yönetimindeki bir ekip tarafından; 2000'deki araştırma, Başkent Üniversitesi İstatistik ve Bilgisayar Bilimleri Bölümü ve 5 öğretim üyesi tarafından; 2001'deki araştırma ODTU Sosyoloji Bölümünden bir ekip tarafından ve 2002'deki ise Başkent üniversitesinden bir ekip tarafından yapılmıştır.

2004 Erzurum araştırmasının saha uygulaması bir yardımcı doçent tarafından yürütölmüş; değerlendirme ODTÜ Sosyoloji Bölümünden bir küçük ekip tarafından yapılmıştır. 2004 Antalya araştırmasınıninkini ise Gazi Üniversitesinden bir profesör başkanlığında bir ekip yapmıştır. 2005 Türkiye Geneli araştırması, 2005 Diyarbakır radyosu araştırması ve 2006 Marmara bölgesi araştırması Başkent Üniversitesinden bir öğretim üyesinin yönetimindeki ekip tarafından değerlendirilmiş, analiz edilmiş ve yayıma hazır duruma getirilmiştir.

Ele alınan TRT ve RTÜK araştırmaları “survey Research” türü bir ampirik araştırma tasarımının (rapor dahil) temel inşa süreçlerine ve her süreç içinde olması gereken öğelere göre değerlendirildi. Bunu yaparken, araştırmayla ilgili sorun belirlenmesi ve sunumu, veri toplama ve değerlendirme yönteminin belirlenmesi, bulguların sonumu, sonuç sunumu ve bu sunumun var olan bilgiyle ve tasarımın sunduğu sorularla /hipotezle ilişkilendirerek sonuç bölümünde değerlendirilmesi, yönetimsel önerilerin bulgulara ve bulgularla bağıntılı bilgi birikimine dayanarak sunulmasının karakteri analiz edildi. Bu yolla, TRT ve RTÜK araştırmalarındaki yöntembilimsel sorunlar (hatalar, tutarsızlıklar, eksiklikler, yanlış kullanma ve yanlış uygulamalar) belirlendi, açıklandı ve doğru olanın nasıl olması gerektiği belirtildi. Son olarak, sorun sunumunda üzerinde durulan sorunlar ve TRT ve RTÜK araştırmalarının incelenmesinde elde edilen bulgular kullanılarak sonuçlar çıkarıldı.

ANALİZ VE DEĞERLENDİRME

Kurumların Araştırma Yapmasının Genel Doğası

TRT kurumunun “ilk ciddi çalışmaları” 1976 yılında başlamıştır. O yıl TRT Basın ve Halkla İlişkiler ve Protokol Müdürlüğü tarafından Türkiye çapındaki kamuoyu araştırması projesi hazırlanıp uygulanmıştır. “Fakat bu çalışmalar tamamlanamamış ve yarım kalmıştır.” Sadece *Ankara İli TV Seyircileri Araştırması Genel Sonuçları* ve *TRT Ankara İli Radyo Dinleyicileri Araştırması Ayrıntılı Sonuçları* kitap halinde basılarak yayınlanmıştır. Bir de 1982 yılında Ankara Radyosu Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve uygulanan *Radyonun Genel Dinlenirliliği ve Günün İçinden Programı Kamuoyu Araştırması Sonuçları* TRT Yayıncılık ve Haberleşme Dergisi’nde yayınlanmıştır. Çalışmaların yeniden başlatılarak TRT Genel yayın planı ve Programların elde edilen araştırma sonuçların ışığında hazırlanması kararından sonra, Nisan 1985’de Türkiye çapında yapılacak araştırmaya ve yapılacak diğer araştırmalara baz olmak üzere, TRT Kurumu ile DİE Başkanlığının işbirliği sonucu, 1984 sonunda Ankara’da *Radyo ve Televizyon programları Kamuoyu Araştırması* yapılmıştır (TRT 1984:1, 2,8). Bu araştırma raporu keşke sonrakilere baz olsaydı, çünkü bu araştırma raporu, istatistik kullanmaksızın bulgularda ilişkiyel sonuçlar sunma ve bazı ölçme hataları dışında, hiç değilse, temel olarak bir araştırmaya benziyor.

Bir kurumun (ve şirketi) araştırma yapma gereği, kurumsal yönetimin ve uygulamaların, ürünlerin doğasıyla ilgili bilgi toplamak ve değerlendirmek, bu bilgiye dayanarak kendini anlamak ve daha iyi hizmet için düzeltmek ve yenilemek amaçlı girişimlerine yardım etmede bilimden yararlanma, dolayısıyla bilgiden hareket ederek örgüt yönetimi ve ürün üretiminde istenen amaçlara ulaşma çabasına katkıda bulunma isteğinden doğar. Bu amaçla bir birimin kurulması yeterli değildir. Bu birimin verimli bir biçimde çalışması için gerekli koşulların sağlanması gerekir. Bu koşullardan önde gelenlerinden biri de çalışanların işini bilen dürüst ve çalışkan profesyonellerden oluşması, bu kişilerin örgütün tüm çevresini gözlemleme ve gerekli birimlere faydalı geri-bildirimler ve bilgiler verebilme bilgi ve becerisine sahip olması veya bu tür beceriye sahip olan dış çevreden faydalanması gerekir. Ayrıca, örgüt yapısında yöneticilerin ve ürün üretenlerin de kurumsal gelişmeye yönelik bilgiden faydalanma gibi bir çabalarının olması gerekir.

TRT ve RTÜK gibi teorik olarak kamuya/halka hizmet veren kurumların kaynaklarını izleyici araştırması veya kamuoyu araştırmasına ayırması, “hizmetini geliştirmeyle” ilgili olarak yapacağı en son şeydir. İzleyicilerin düşüncelerini, tercihlerini ve izlemeyle ilgili sosyo-demografik dağılımı anlamaya yönelik bir alan araştırması yapmadan önce, TRT’nin iş yapış biçimine, iş kültürüne, iç ve dış halkla ilişkilerine, ürün üretim sürecindeki sorunlara, üretilen ürünün Anadolu insanının bilişsel, düşünsel ve duygusal yapısına olan katkılarına bakmak gerekir. Bu iş de birkaç sayfalık anket hazırlama ve pazar araştırması türü izleyici araştırmasıyla yapılacak “uyduruk” bir girişimle gerçekleştirilemez (fakat gerçekleştirilmekte), tam

aksine, ciddi bir girişimle yapılabilir. Hem araştırmanın ne konuda, ne amaçla ve nasıl yapılacağına karar verirken, hem de araştırmanın tasarlanıp uygulanması ve rapor haline getirilirken, TRT'nin (ve RTÜK'ün) ilgili biriminin “profesyonel olması” ve “araştırmayı bilen profesyonellere (“işini tıkırında yürütenlere” değil) başvurması gerekir. Bu da, “sosyal bilimciyim” ve ‘araştırmacıyım’ diye geçinen veya imaj yapmış “iş bilirlere” veya “endüstrinin çokbilmiş şarlatanlarına” değil, eleştirel bilince sahip, parayı değil bilmeyi ve anlamayı ön planda tutan insanlara başvurmayla olabilir. Bu tür başvurmanın altında elbette tercihlerle bağlı olarak doğruluk ve dürüstlük gerekir.

Örneğin, bir araştırma birimi, yönetimle ve diğer kadrolarla olan ilişkisinde faydalı olabilme yollarını araştırmalı, bulmalı ve faydalı bilgilendirme ortamını yaratıp geliştirmelidir.

Örneğin, TRT kurumundaki günlük iç halkla ilişkilerin doğası, diğer kurumlar ve özel şirketlerle olan dış halkla ilişkilerinin karakteri, ürün (program) üretim faaliyetleri ve ilişkileri periyodik olarak incelenmelidir; sonuçlar, uyduruk ve yanlışlarla dolu rapor halinde yazılıp rafa koyma yerine, doğru tasarım, uygulama ve rapor etme ile faydaya yönelik bir biçimde şekillendirilerek TRT içinde gerekli diğer birimlere ve insanlara bildirilmelidir.

TRT'nin gelişmesine, kendini tanıması ve ne yaptığını anlamasına, kendini eleştirip düzeltmesine, kendini bilgili ve bilinçli bir şekilde savunmasına, üretimini maksimum seviyede sosyal faydaya yönelik bir şekilde yapmasına giden yolda başarıya katkı ancak bilimi, bilgiyi ve bilimsel araştırma araçlarını gereği gibi kullanmayla mümkün olur.

TRT araştırmalarının sadece izleyici anketleri düzenleme gibi, bitmiş ürün kullanıcısına yönelik, reklamcı, promosyoncu, propagandacı zihniyeti yansıtan, çoğu anlamsız ve faydasız olan girişimlere yönelmeleri yerine, iletişimi üretim faaliyetlerinin en başından başlayarak, TRT'yi yaşayan bir örgüt olarak anlama ve anlatma, düzelme ve düzeltme amaçlı çabalara girişilmelidir. Bu saptamalar ve bu saptamaların örgütsel iş yapış biçimine ve kültürüne yansıtılması, TRT kurumunun çağdaş, üretken, dinamik ve toplumsal faydaya ciddi katkıları olan bir kurum olması çabasına ciddi katkıda bulunur. Ayrıca genel halk ve belli çevrelerde var olan TRT'ye yönelik "iddialar" yanıt bulur ve ona göre TRT politikaları ve iş yapış biçiminde, gerekiyorsa, değişiklikler yapılır. Araştırılması gereken bu iddiaların, varsayımların, kuşkuların, düşüncelerin bazıları şunlardır: TRT'de ciddi bir gizli işsizlik vardır. Çalışan personelin büyük bir kısmı hiçbir şey üretmemektedir. İş yapanların çoğu düşük aylıklarla çalıştırılan gençlerdir. İşe uğramadan ve hiç bir iş yapmadan aylık alanlar vardır. Dışarıya iş verildiğinde veya dışarıdan bir hizmet alındığında, değerli kaynaklar israf edilmekte, kötüye kullanılmakta, işinin ehline verilmemekte ve kurulan çıkar işbirliğiyle birileri arasında haksızca paylaşılmaktadır. En üst yönetim kadrosundan başlayarak en alttaki programcı yardımcılarına kadar uzanan personel yapısında iletişimle ilgisi olmayan insanlar oldukça çoktur. Hem yönetim hem de ürün üretim kadrolarında profesyonellik çoğunlukla medya profesyonelliği karakterinin çok altındadır. TRT'de profesyonel yönetim ve kaliteli ürün üretim ilişkileri yerine, kişisel çıkar ilişkileriyle işler yürümekte veya engellenmektedir. Yönetmen ve programcı gibi üretim

kadrosunda olanlar arasında kendini geliştirmek için alanıyla ilgili bir şeyler okuyanlara rastlamak çok zordur. Haber ve bilgilendirmeye uğraşanlar arasında Türkiye'nin idari yapısıyla ilgili bilgileri ilkökul beşinci sınıf seviyesinde bile olmayanlar vardır. Ürün kalitesi ve doğasıyla ilgili olarak ciddi sorunlar vardır. TRT'nin (özellikle TRT-3'ün) kaynakları toplumsal faydaya yönelik rasyonel planlamayla yönetilmemektedir, dolayısıyla programlarla ve kanalların içerik yapılarıyla ilgili politikaların ve anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. TRT kanal 3'ün "izlenilmez bir kanal haline getirilmesine neden olan kararlar ve uygulamalar" ciddi bir şekilde gözden geçirilmelidir. TRT'nin dış çevresiyle olan ticari ilişkileri kamuya açık ve kamuyu bilgilendirecek biçimde şeffaflık kazanmalıdır.

TRT'nin (RTÜK dahil tüm kamu kurumlarının) önce kendini anlaması ve kendini düzeltmesi yönünde atılacak adımlardan biri de şu olmalıdır: TRT'de ve tüm kamu kurumlarında araştırma ile uğraşan daireler ve yöneticiler önce bu işi bilenler olmalı; "biliyorum" diye geçinenler değil. Bu kişiler, aynı zamanda, bilerek veya farkında olmayarak, özel çıkarlar için özel ilişkiler kurup araştırma için ayrılan fonların boşa harcanmaması yolunda ciddi gayret/çaba göstermelidir. Ayrıca, TRT'yi ve benzeri kamu kurumlarını özelleştirip özel sermayeye peşkeş çekmek isteyenlerin değil veya TRT'yi ve benzeri kamu kurumlarını "özel şirketlerden ürün hizmeti alan ve kolayca sağılan inek (inek güzel bir hayvandır, bizim en değerli kaynaklarımızdan biridir) durumuna düşürmek ve bundan faydalanmak isteyenlerin değil, kamu hizmetine gönül vermiş insanların yönetmesi; programları bu tür insanların

yapması gerekir. Araştırma biriminde bu tür insanların olması, TRT'nin, RTÜK'ün ve diğer devlet kurumlarının bilgili, dürüst ve bağımsız araştırmacıların yardımıyla, kendini ve hizmet verdiği halkını anlaması ve bunu günlük iş pratiklerine yansıtması gerekmektedir.

TRT'de, RTÜK'de ve diğer kamu kurumlarında araştırma ve geliştirmeyle ilgili birimin sadece amacı ve sorunları belirleyen bir tasarım yapması ve gerisine karışmaması, araştırmayı işi bilen bağımsız araştırmacı grubuyla ve bu gruptan ve kurumdan bağımsız iki denetleyici ile yürütmesi gerekir. Bu iki denetleyicinin de, hemen çıkar ilişkileri kurup "işi pişirme" işine girme yerine, işini dürüstçe yapması gerekir. TRT'deki, RTÜK'deki ve diğer kurumlardaki bazı insanların bazı üniversitelerdeki bazı "hocalarla" ve bazı özel şirketlerle maddi çıkar bağı kurarak veya Kurum - Üniversite - Araştırma Şirketi üçlüsü arasında bilgi üretme adına çıkar ortaklıkları kurup öznel materyal fayda bağı oluşturan insanların yaptıkları araştırmaların, bu araştırmaları yapanlara mali katkı sağlama dışında, hiç kimseye hiçbir faydası olamaz. Böyle bir şeyin olup olmadığının araştırılması yeterli değildir, açıklanmalı ve bu gidiş durdurulmalıdır.

RTÜK ciddi bir araştırma girişimine yeni başladı. Ne yazık ki, 2006'da yayımlanan RTÜK araştırmaları, TRT araştırmaları kadar olmasa da, ciddi metodolojik sorunlara sahiptir. RTÜK henüz kemikleşmiş çıkar işbirliğine girmiş olmayabilir, dolayısıyla, RTÜK'te doğru ve faydalı araştırma yapma olasılıkları şimdilik var. Fakat RTÜK'de eleştirilere kulaklarını tıkarsa ve eleştirilerle sunulan gerçekler üzerine gitme yerine,

eleştirileri sunanlar üzerinde üretilen ve ürettikleri uydurular ve dedikodularla yaptığını meşrulaştırırsa, yanlışları düzeltme ve doğruları yapma koşulları RTÜK’te de ortadan kalkar. Bu nedenle, RTÜK’teki sorumlular “yasa izleyici araştırması istiyor” diyerek ve izleyici araştırmasını “izleme ve tercih dağılımına bakarak kafa saymaya indirgeyen kurnazların işlediği işlevsel geri-zekalılık pratiğini” yeniden üretme yerine veya bir şeyi “yapmak için yapma” yerine, RTÜK’ün toplum politikaları ve ilişkilerinin çok daha doğru biçimlendirilmesine, anlaşılmasına ve uygulanmasına katkıda bulunacak bilgilerin toplanıp değerlendirilmesi ve kullanılması yolunu seçmelidir. RTÜK bir sansür organı değil, sosyal faydaya yönelik bir toplumsal denetim kurumu olma yollarını geliştiren karaktere sahip olma çabasına katkı amacıyla araştırma yapmalı, yapılan araştırmaların sonuçlarını yönetsel karar verme süreçlerinin bütünleşik bir parçası yapmalıdır. Araştırmalar politikaları meşrulaştırma ve propaganda araçları değildir (ama öyle kullanılmaktadır), doğru karar verme, uygulamaları denetleme, başarıları ve başarısızlıkları belirleme, doğruları ve yanlışları saptama, iyileri ve kötülerini ayırt etme, özlüce belirsizlikleri mümkün olduğu kadar ortadan kaldırarak doğru karar vermeye ve doğru uygulamaların oluşturulmasına ve oluşturulmuş uygulamaların düzeltilmesine yardım araçlarıdır. Araştırmalar iş olsun diye yapılan, kaynaklar ve emek harcayıp üretildikten sonra bir kenara atılan ürünler değildir. Ama ne yazık ki, Türkiye’de araştırmaların muhtemelen büyük çoğunluğu bu amaçla kullanılmaya yerine, gereksiz kaynak harcama ve kaynak aktarma amaçlı kullanılmaktadır.

Araştırmaların Temel Süreçsel Yapısı

Pozitivist ampirik bir araştırmanın dört temel bölümü vardır ve buna gerekirse bir beşinci eklenir:

1. **Giriş:** Ne yapılacağının gerekçeli olarak açıklandığı, araştırma sorularının veya hipotezlerin çıkartılıp sunulduğu bölüm.
2. **Yöntem:** Veri toplama kaynaklarının, veri toplama, lme ve analiz süreçlerinin açıklandığı bölümdür: Nüfusun ve örneklem çerçevesinin belirlenmesi, örneklem alma süreçlerinin açıklanması, lme ve analizin nasıl yapıldığının belirtilmesi gerekir.
3. **Bulgular:** Bulgular girişte belirlenen araştırma soruları veya hipotezlere uygun bir şekilde sunulmalıdır.
4. **Sonuç:** İncelenen konuda var olan bilgi birikimi, kuramsal gerekçeler, araştırma soruları veya hipotezler ve elde edilen bulguları ilişkilendirerek yapılan irdelemelerle sonuçlar çıkartma.
5. **neriler:** TRT karar vericileri ve programcılarını için elde edilen sonuçlara dayanarak somut öneriler sunmak.

İncelenen 11 TRT araştırması ve 2 RTÜK araştırmasında, yukarıdaki metodolojik sürece ve içeriğe uygun bir inşaya çoğunlukla rastlanmadı. Bütün araştırmalarda en önemli iki aşama (sonuç ve öneri aşamaları) bulunmamaktadır. Birkaç araştırmada Sonuç ve bir araştırmada öneri olarak sunulanlar sonuç ve öneri karakterini taşımamaktadır.

Yukarıda belirtilen inşanın biçimsel olarak bile doğru yapılmadığı araştırma raporlarının ve kitaplarının “İçindekiler” sayfasında açıkça görülebilir. Örneğin, TRT 1999 araştırması “Bölüm” başlığı altında A, B, C ve D olmak üzere 4 başlık atmış: A. METİN (7 sayfa), B. GRAFİKLER (34 sayfa), C. Tablolar (94 sayfa) ve D. Ekler (8 sayfa) A başlığını üç alt bölüme ayırmış: 1. Giriş (yarım sayfa), 2.Yöntem (3 sayfa) ve 3. Bulgular ve Yorum Özeti (3 sayfa).

Bir raporda “bölüm” veya “alt-bölüm” kullanılması için en az iki bölümün veya en az iki alt-bölümün olması gerekir.

Bir raporda grafikler ve tablolar sayfalar dolduran B ve C gibi ana başlıklar altında verilmez; bulgu sunumu sırasında yapılan açıklamalar sırasında verilir. Yani, 144 sayfalık raporun 127 sayfası GRAFİKLER VE TABLOLAR başlığı altında verilmez.

Diğer tüm araştırmalar TRT Haziran 2000 araştırmasının yapısını, dolayısıyla yapılan hataları, aynen kopyalamışlar. Bu kopyalama sadece başlıklar ve alt başlıklar bağlamında yapılmamış, aynı zamanda içeriği doldurma ve sayfa sayısı bağlamında da yapılmış. Bu inşaya göre, içindekiler şu şekilde belirlenmiş:

- I. Giriş: (yarım ile bir sayfa arası değişmektedir)
- II. Yöntem: (3 ile 5 sayfa arası değişmektedir)
- III. Bulgular ve Özet Değerlendirme (5 ile 6 sayfa arası)
- IV. Grafikler: (raporun % 30-40’ını kapsamakta)
- V. Tablolar: (raporun % 55- 65’ini kapsamakta)
- VI. Ekler: (soru formunu sunmaktadır)

Dikkat edilirse, tüm TRT araştırmalarında, yönetimsel bir ampirik araştırmada olması zorunlu olan *Sonuç ve öneriler* bölümü bulunmamaktadır. zet değerlendirme adı altında bir veya birkaç sayfa içinde sunulan yüzde dağılımları ve bazı ki-kare istatistik sonuçları, muhtemelen sonuç ve değerlendirme sanılmaktadır. Bunlar sonuç ve değerlendirme değil bulgu sunumudur.

Hiçbir araştırma raporunda *Grafikler, Tablolar ve Ekler* ana metnin parçası olan bölümler olarak verilmez. Hiçbir araştırma raporunun % 95 kadarı ve fazlası *Grafikler ve Tablolar* başlığı altında sunulmaz.

Hiçbir araştırma raporunun % 5 gibi bir küçük kısmı *Giriş, Yöntem, Bulgular ve Değerlendirme* bölümlerine ayrılmaz; bu bölümler araştırmanın en az % 95'ini oluşturmalıdır.

Başlık

İster yönetimsel araştırma olsun, isterse akademik türde bir araştırma olsun, bir araştırmanın başlığı o araştırmanın içeriğini yansıtmalıdır. İncelenen araştırmaların hepsi de “.....*kamuoyu araştırması*” olduğunu belirtmektedir. Bu başlıklar genel olarak kabul edilebilir. Fakat başlık okuyucunun aklına “yayınlarının nesiyle ilgili kamuoyu araştırması?” sorusunu getirmektedir. Örneğin, TRT 2000 yılı araştırmasının başlığı “*TRT GAP Radyo-Televizyon Yayınları İzlenme ve Eğilim Belirleme Kamu Oyu araştırması*” olarak belirlenmiş. Bu başlığa göre, inceleme izlenme ve eğilim belirlenme üzerinde durmalıydı. Ama araştırmada “eğilim belirlemenin” işlevsel tanımlanması yapılmamış, eğilim gereğince ölçülmemiş, dolayısıyla bu

bağlamda herhangi bir değerlendirme yapılmamış. Bu nedenle, içerik, başlığın bu önemli ögesini yansıtmıyor. Çözüm, araştırmayı bitirdikten sonra, başlığı dikkatle gözden geçirmek, gerekiyorsa eklemeler veya çıkarmalar yapmaktır.

Benzer şekilde, “*Yayın Alanları Tespiti Teknik Kamuoyu Araştırması*” (TRT 2005c) başlığı, içeriği yansıtmamaktadır. Çünkü (a) araştırma sadece radyo yayınlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla, başlıkta “Radyo” kavramı kesinlikle olmalıydı; (b) araştırma “yayın alanları tespiti” yapmamaktadır. Yayın alanları denildiğinde ima edilen anlam ile araştırmada veri toplamak için yapılan alakasızdır; (c) “Teknik kamuoyu araştırması” kavramının hiçbir somut anlamı yok. Teknik kavramıyla ne demek istendiği belirtilmemiş; ölçmeyle ilgili hiçbir işlevsel tanımlama yapılmamış; teknik “izleyicinin yayını net alıp almadığını belirtmesine” indirgenmiş. Bu yapılırca, ikinci bir ciddi hata yapılmış: Teknik sorun (örneğin parazit, hışırtı) asla izleyicilere sorarak tespit edilmez, teknik ölçmeyle belirlenir. Özlüce, bu araştırmanın geçersizliği, bu sorunlar dahil, içeriği yansıtmayan başlığından başlamaktadır.

RTÜK’ün *Televizyon İzleme Eğilimleri* araştırması, başlığı okur okumaz “kimin televizyon izleme eğilimleri?” sorusunu akla getirir. Bunun yanında, TRT araştırmalarındaki başlıkları kopyaladığı izlenimini vermektedir.

Daha kötüsü, sadece başlığı değil, aynı zamanda içeriğin çok büyük kısmı da TRT araştırmalarını yansıtmaktadır. Bu durum hemen şu soruyu akla getirmektedir: TRT’nin yaptığını neden yapıyorsunuz?

RTÜK'ün *Televizyon Yayınlarının Çocuklar Üzerine Etkileri* başlıklı araştırması kesinlikle televizyonun çocuklar üzerine etkilerini araştırmıyor. Etki diye sorulan sorular etkiyi ölçmüyor ve ölçemez. Etki araştırması tasarımı etkiyi açıklar ve bu açıklamalarla gelen tanım ve tanımlamalarda etkinin göstergelerini belirler, belirlenen göstergeleri ölçülebilir hale getirir, ölçme teknikleri (sorular ve ölçekler) geliştirir. Bunlar yapılmamış.

Bunların yerine, RTÜK araştırmasında soruların çoğu, bir önceki araştırmada ve TRT araştırmalarında olduğu gibi, tv seyretme yoğunluğu ve tercihler üzerinde durmakta ve bu değişkenleri sosyodemografik değişkenlerle karşılaştırmaktadır.

Burada iki temel hata yapılmaktadır:

1. Ölçülenler ölçülmek isteneni (etkiyi) ölçmemektedir. Etkiyi ölçebilmek için önce etkinin göstergeleri belirlenir. Bu göstergelerin tanımı ve bu tanımdan hareket ederek işlevsel tanımı yapılır. Böylece geçerli bir ölçme aygıtı oluşturulur.
2. Sosyodemografik değişkenlerle diğer değişkenleri karşılaştırabilmek için geçerli gerekçelere dayanan hipotezlerin sunulması gerekir. Aksi taktirde yapılan karşılaştırmaların hiçbir anlamı yoktur. RTÜK araştırmasında, “gerekçelerle üretilen hipotezlere” dayanmayan, dolayısıyla, reklam, promosyon ve pazarlama amaçlarına faydası ötesinde anlamı olmayan karşılaştırmalar yapılmış. Karşılaştırma yapmak için karşılaştırma yapılmaz.

Reklam ve pazarlama araştırması karakterindeki bu araştırmanın başlığı, rapordaki girişin ilk cümlesinde bir küçük değişiklik yapılarak, şu şekilde olabilirdi: “İlköğretimdeki Çocukların Televizyon Kullanım ve Tercihleri Araştırması.” Böylece araştırmanın başlığı içeriği yansıtan bir karaktere sahip olurdu. Aynı zamanda, Bu araştırma RTÜK televizyon izleme eğilimleri araştırmasının büyük ölçüde kopyası biçimindedir. Aynı araştırma, birkaç değişiklikle, çocuklar üzerinde uygulanmış.

Giriş ve Sorun Sunumu

Ne yapılacağıının belirlenmesi

Mantıksal pozitivist epistemolojiye dayanan ampirik metodolojiyi kullanan bir tasarımın girişinde, ne yapılacağı gerekçeli bir şekilde belirtilir. TRT araştırmalarının hepsinin girişi incelendiğinde, hem nitel hem de nicel yoksunluk ve yoksulluk görülür: TRT araştırmalarında incelenen konu ile ilgili bilimsel veya yönetsel sorun sunumu yapılmamaktadır. Araştırma yapmak için, yasa emrettiği için veya birileri istediği için araştırma yapılmaz. TRT'nin bütün araştırmalarında 10-18 satırdan oluşan giriş sunumlarında bir veya birkaç cümleyle ne yapıldığı anlatılmakta, fakat araştırılacak konuya, araştırma sorularına veya hipotezlere giden nitel bir tartışma ve gerekçe sunulmamaktadır. Bu araştırmalarda ne yapılacağı kabaca anlatılmış, fakat gerekçeli olarak belirlenmemiş. En azından araştırma soruları çıkartılarak anlamlı bir tasarım yapılabilirdi, bu bile yapılmamış. Araştırmaların girişi ve içeriğine bakıldığında, TRT ve RTÜK araştırmalarının hepsinin yüzde

dağılımları bulan basit bir pazar araştırması karakterinde olduğu görölr. Dolayısıyla, bu araştırmalar bilimsel bir değere sahip olmadıkları gibi TRT ve RTÜK için yönetimsel bir değere de sahip değillerdir.

Örneğin, TRT 2002 araştırmasının girişindeki ilk cümlede “*Türkiye’de ulusal yayın yapan televizyon kanalları ve TRT Televizyon kanallarında yayınlanan programların izlenme durumuyla ilgili bilgiler toplanmıştır*” denmektedir. Neden ulusal kanalların ele alındığı, neden programların izlenme durumuyla ilgili bilgiler toplandığı hakkında bir gerekçe verilmemiş. RTÜK araştırmalarında ise, televizyon izleme düzeyi, izleme saatleri, güven, reklamların izlenme düzeyleri ve rahatsız edici yayınların neler olduğu, beğenilen ve beğenilmeyen program türleri, RTÜK’ün bilinme düzeyi ve insanların RTÜK’ten beklentilerinin neler olduğu araştırılmaktadır (RTÜK, 2006a:3; RTÜK, 2006b:ii). Bunlar neden araştırılıyor? Güveni ve rahatsız edici yayını “izleyici düşüncesi” olarak ele alma, belli bir siyasal ve ekonomik pazarı destekleme ve meşrulaştırma konusu ve sorununu ortaya çıkartmaz mı? Diğer bir deyişle, Pavlov’a güveni, Pavlov’un şartlandırdığı köpeğe sorarak veya köpeğin davranışına bakarak mı belirleriz, yoksa Pavlov’un amacı, ürünü ve aradığı sonuçlara bakarak mı?⁴ Medyaya güven ve program kalitesi gibi

⁴ Egemen biliş ve davranış yönetiminde, biri bu sözleri söylediğinde, Pavlov’un kendini özgür sanana köpeği hemen “halka köpek diyor” diye düşünmeye ve ona göre reaksiyon göstermeye başlar. Pavlov’un da beklentisi, istediği zaten bu değil mi? (Burada Pavlovlar kimler?). Pavlov’un daha bilmiş denekleri ise, koşullu şartlanma üzerinde konuşarak, beni yanlışlama işine girer. Zaten Pavlov’un istediği de bu değil mi?

konular böyle ölçülmez. Bu şekilde ölçülürse, bunun toplumsal faydaya aykırı ciddi anlamları ve sonuçları olacaktır. TRT ve RTÜK birer reyting firması veya kar amaçlı şirket mi? Hayır, değil. O zaman, endüstrinin özel şirketlerle reklamcılar ve medya sahipleri arasındaki ilişkide reklam fiyatlarını belirlemek için yapılan reyting ölçmelerini (kimin neyi ne kadar izlediği ve tercihleri) TRT veya RTÜK'ün yapmasının ne anlamı var? TRT veya RTÜK bir reyting firması veya kurumu olmadığına göre, işi asla bu değildir. Böyle araştırmalarla elde edilen izlenme durumuyla ilgili bilgiye kimin ve neden gereksinimi var? Bu bilgiler kime ne fayda sağlayacak? İzlenme dağılımlarının yüzdelerle belirlenmesinin bilgi bağlamında TRT program yapımcılarına ve politika saptamalarına ne faydası olabilir? Bu tür sorulara kesinlikle yanıt verilmesi gerekir; fakat TRT ve RTÜK araştırmalarında bu tür sorular yok ve dolayısıyla bu tür sorulara yanıt da yok. Kısaca, eğer program izlenme durumuyla ilgili bir araştırma yapılacaksa, o zaman bu araştırmada ulusal kanal denilen ulus çapında yayın yapan ama ulusallıkla ilişkisi ulusal ve Anadolu'ya ait olanı ortadan kaldırma veya ulusal olan üzerine küresel pazarın kültürünü ve anlayışını çökerterek egemenlik kuran, isimleri bile ulusal olamayan televizyon kanalları ve TRT kanalları hakkında demografik bilgilerin toplanmasının nedenleri, amaçları ve aranan sonuçlar hakkında geçerli gerekçeler sunulur. Hiç bir gerekçe verilmemiş veya verilen bir veya iki cümlelik gerekçeler geçerli değil. Araştırma yapmak için araştırma yapılmaz. Araştırmada ne yapıldığı veya ne yapılacağı da araştırmanın amacı değildir. İzleyicilerin yönelimlerini belirlemek “ne yapılacağını” anlatır, amacı değil. Hele TRT ve RTÜK araştırmalarının amacı bu olamaz. TRT ve

RTÜK'ün amacı “yönelimi neden belirliyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtla ortaya çıkar. Örneğın Yasa RTÜK için izleyici araştırması yapılmasını zorunlu kıldıysa, o zaman toplumsal iletişim politikaları için anlamlı ve faydalı izleyici araştırması yapılmalıdır. “Herkes bu soruları soruyor ve bu yüzde dağılımlarına bakıyor” diye, hemen hepsi pazar araştırması niteliğinde olan araştırmaları kopyalayan bir tasarım inşa edilmez. Bir araştırma yapılacak ise, kurumsal ve sosyal faydaya yönelik gerekçelere dayanan bir tasarım yapılmalıdır.

Birikmiş bilgiye dayanan gerekçeli inşa

Akademik dergilerde yayınlanan veya özel kurumlar ve şirketler için hazırlanmış kaliteli yönetimsel araştırmaların girişinde, araştırmayı gerektiren yönetimsel sorunlar/konular üzerinde durulur; bu bağlamda var olan bilgi birikimi irdelenir. Yani, sorun sunumu (ne yapılacağı); gerekçeli, dolayısıyla, tutarlı kuramsal varsayımlar seti ve setleriyle kurulan, bunu yaparken birikmiş bilgiye (önceki yapılan incelemelere ve çıkarılan sonuçlara) dayanan bir inşa ile yapılır. Bu inşa yoluyla ampirik gözlemlerle toplanan ve istatistiksel süreçlerden geçirilerek test edilecek araştırma soruları ve/veya hipotezler üretilir. Araştırma sorularına bulunan yanıtlarla ve/veya hipotezlerin testi yoluyla, kuramsal varsayımlar, dolayısıyla, bu varsayımlardan geçerek kuramlar sınanır. Bu kuramların açıkladığı ile ilgili, örneğın fayda ve politikalar üzerinde tartışma sunulur. TRT ve RTÜK araştırmalarının hiçbirinde böyle bir inşaya rastlanmadı. Bunun yerine, en fazla yarım sayfa tutan bir giriş yapılmakta; bir veya birkaç cümlelik amaç

olmayan amaç verilmekte, gereksiz olan şeyler sunulmaktadır. TRT ve RTÜK araştırmalarında birikmiş bilgiye dayanan gerekçeli bir inşa yapılmadığı için, birikmiş bilgiyi nasıl kullandıkları hakkında örnek verilemedi. Birikmiş bilgiye dayanmayan hiç bir araştırma tasarımı gereği ve faydası bilinmeyen veriler yığını ötesine gidemez. Bir araştırmanın anlamı ancak var olan bilgi üzerinde hareket ederek, var olan bilgiye dayanarak, var olan bilgiyi irdeleyerek inşa edildiyse ve bu inşa ele alınan faaliyetle, amaçla ve sonuçla bağlandıysa vardır. Aksi taktirde hiç bir anlamı yoktur. Bu nedenle, bir bilimsel araştırma ve bilimi araç olarak kullanan bir yönetsel araştırma bilgi birikimine dayanmak zorundadır.

Dolayısıyla, TRT ve RTÜK incelemeleri başından itibaren hem bilimsel karakterden hem de yönetsel değerden yoksundur. Bu durum, Türkiye'deki akademik ve yönetsel incelemelerde çok yaygın olarak kendini göstermektedir. 1997'den beri bu makalenin yazarı çeşitli nedenlerle yaptığı literatür taramaları, tez ve makale değerlendirmeleri sırasında, ampirik (veya bilimsel) inceleme olarak sunulanların arasında bilimsel tasarım karakterini taşıyan çok az esere rastladı: Yönetsel araştırmalarda:

- a. Hiçbir araştırmada hipotez veya araştırma sorusu çıkarmaya yönelik bir sorun sunumuna rastlanmadı.
- b. Ama hiçbir kuramsal gerekçeye dayanmayan, dolayısıyla bilimsel gerekçeden yoksun olan hipotez olmayan hipotezlere ve araştırma sorularına çok rastlandı. Özlüce, TRT araştırmalarında olduğu gibi, gözden geçirilen yüzlerce araştırmalardan hemen

hiçbirinde, ampirik bakımdan sınanabilir sorular /hipotezler sunulmamış ve bazı soruya/hipoteze benzer şeyler sunulsa bile, sunum kuramsal gerekçelere ve birikmiş bilgiye dayanarak yapılmamıştır.

Hipotezin ne olduğu ve hipotez inşası hakkında bu ve benzer sorunlar oldukça yaygındır. Örneğin. “*bazı durumlarda araştırmacı nedensellik ilişkisi konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmayabilir. Literatürde ele alınan konudaki değişkenlerin ilişkisi hakkında yeterli bilgi yoksa ve ilişkinin doğası hakkında karar verilemi-,yorsa araştırmacı genellikle hipotez yerine araştırma sorusu kullanır*” diyor Frey ve arkadaşları (aktaran: Atabek ve Atabek, 2007: 8). Bu açıklama yanlış:

(1) Nedensellik bağı inşasında sorun, araştırmacının yeterince bilgi sahibi olmaması değildir; sorun birikmiş bilginin nedensellik bağı kurmaya izin verecek seviyede olmamasıdır. Nedensellik bağı kuran tasarım ciddi kuramsal ve literatür bilgisi gerektirir.

(2) İlişkinin doğası hakkında karar verilemiyorsa, Frey ve arkadaşlarının dediğinin aksine, ilişki tasarımı yapılır ki böylece ilişkinin olup olmadığı, gücü ve yönü tespit edilebilsin. İlişki tasarımının yapılma nedeni değişkenler arasındaki ilişkinin varlığının bilinmemesi, dolayısıyla tespit edilmesidir.

(3) Hipotez yerine araştırma sorusunun kullanılması araştırmacının sunduğu gerekçelere bağlı olarak olur, hipotez kurulamadığı için değil.

(4) “Hipotez kurulamayınca, araştırma sorusu sorulur” diye bir iddia yanlış ve geçersizdir.

Ampirik olmayan niteliksel araştırmalarda (eleştirel olanlar dahil) egemen yönelim, var olan birikmiş bilgiyi “şu şunu dedi” ve “bu bunu söyledi” diye ardı ardına sıralama ve dedikoduyu derleyip toparlayıp yeniden-üretme biçimindedir.. Bu durum, köy evlerinde ve kadın günlerinde yapılan koca karı ve kahvede erkeklerin yaptıkları koca erkek dedikodusunun, üniversitelere “merkezi anlatı sistemi” olarak taşındığını göstermektedir. Dolayısıyla, bilgiçlik taslayan cehalet sadece medya, reklam, moda ve kozmetik endüstriler tarafından üretilmemektedir. Eğitim sistemi de yoğun olarak bunu yapmaktadır.

Gerekçenin gereksizliği

TRT ve RTÜK araştırmaları (ve alan araştırmalarına dayanan kuramsız tezler ve basılı ürünler) yönetsel araştırma olarak nitelenir. Bilimsel hiç bir kaygısı olmayan, bilimi araç olarak doğru kullanma gibi bir niyeti veya yeterli bilgisi olmayan, sadece pazar hakkında birkaç dağılım bilgisine gereksinim duyan yönetsel araştırmalarda, sorun formülü yapılmaz veya hipotez üretilmez (istenirse, üretilir aslında), çünkü zaten araştırma isteyen kurum, şirket veya siyasal parti “ne aradığını” bilmektedir. Sorun bellidir. Bu tür araştırmada amaç bir firmanın, kurumun veya siyasal partinin “bilme isteğini” yerine getirmedir. Bilimsel bir kaygı yoktur; kaygı müşteriye (araştırmayı yaptıran şirkete, kuruma veya siyasi partiye) “bilgiyle” hizmet ederek para kazanmaktır veya birilerine para kazandırmaktır.

Gerekçenin gereksizliği, oldukça zengin kuramsal inşalar olmasına rağmen, kuramla vakit geçirmeyen veya “kurama kafası basmadığı” için kuramı gereksiz gören işletmecilerin, halkla ilişkilercilerin, reklamcılarının ve diğer benzeri “sosyal bilimcilerin” bilimi belli çıkarlar için araç olarak kullanmakta çok işine yaramaktadır. Fakat bilimsellik iddia eden yönetimsel araştırmanın epistemolojik ve metodolojik doğası aslında bu değildir, daha önceki paragraflarda, Lazarsfeld’i de örnek vererek sunulanlardır. Bilimsel gerekçe de, asla bir firmanın veya kurumun “verimlilik veya etki” sorunu değildir. Bu tür sorun firma ve kurumun yönetimsel sorunudur. Bilim bu sorunu çözmeye kullanılır. Ama bilimin asıl amacı, öznel sorunları çözmek ve bu yolla bir pazar yapısının insanlar üzerindeki egemenliğini ve kurduğu kontrol mekanizmalarını perçinlemek ve geliştirmek değildir. Fakat bilim bu amaçla kullanılmaktadır. Üniversiteler bu amaca uygun yapılar olarak biçimlenmektedir. Orta çağda bilginin üretimi ve dağıtımı üzerindeki teolojik kontrol, kapitalist devrimle teolojik gücün örgütlerinin elinden alınmış ve özgürleştirilmişti. Fakat üniversitelerde ve üniversite dışındaki özel örgütlü yapılarda üretilen bilgi ve yapılan bilim, kapitalist pazarın artan kontrol gereksinimleri ve üniversiteler üzerinde kurduğu çıkar ilişkileri nedeniyle giderek, kapitalist endüstriyel yapıların amaçlarını gerçekleştirme ve sorunlarını çözme işini yapan bir karaktere dönüştürüldü. Bu dönüştürme yaygın teşvikler ve materyal çıkar ilişkileriyle desteklenerek hızlandırılmaktadır. Bu sırada, “düşünen insan değil yapan insan” gibi sloganlarla kuramı “öcü” sanan ve sunan cahillik de yaratılmakta ve desteklenmektedir.

Amaç ve önem sunumu

Bir araştırmanın amacı ve önemi çoğu kez gerekçeler sunulurken ortaya çıkar. Yeterli ayrıntıyla gerekçelendirilmiş bir araştırmada ayrıca bir amaç ve önem sunmaya gerek kalmayabilir. Herhangi bir nedenle amaç ve önem sunulmak gerekirse, araştırmada yapılanın neden yapıldığını ve önemini belirten gerekçe getirilmesi gerekir.

TRT araştırmalarının bazılarında amaç sadece bir cümleyle belirtilmiştir:

- *Yapımcı ve yayıncılar tarafından TRT yayınlarının geliştirilmesi için kullanılacaktır (TRT 1999:1).*
- *...yayınların planlamasına yardımcı olması açısından ...izlenme oranlarını, zaman dilimlerine göre izlenme durumlarını, yöresel yayınlarda en çok istenen konu, program ve müzik türlerini belirlemek. Elde edilen bilgi ve bulgular Radyo ve Tv yöneticileri ve yapımcılarına önemli katkılar sağlayacaktır (TRT, 2000:1).*
- *... ışık tutacaktır (2004a:6).*
- *...dinlenme oranlarını ve yayın alanlarını tespit etmek, ses kalitesinin nasıl olduğunu, en çok izlenen televizyon kanalların neler olduğunu ve (sosyo-demografik değişkenlere göre) izlenme durumunu belirlemektir (TRT 2005c:1).*
- *...yayınların nerelere kadar ulaşabildiğini, dinleyicilerin düşüncelerini ve isteklerini tespit etmek (TRT 2005d:1).*
- *...dinlenme durumu ve dinleyicilerin beklentilerini tespit etmek amacıyla bu araştırma yapılmıştır (TRT 2006:1).*

Yukarıda sunulan ve diğer araştırmalarda sunulan amaç ifadeleriyle ilgili sorunlar şöyle özetlenebilir:

Bu sunulanlar, basit bir yönetimsel bir araştırma, özellikle pazarlama araştırması için amaç olarak kabul edilebilir. Fakat amaç belirleme yeterli değildir, amaca uygun tasarım yapma, sonuçlar çıkartma ve önerilerde bulunmak gerekir ki TRT araştırmalarında bu yapılmamaktadır.

İzleyicilerin anket sorularıyla belirlenen isteklerinden hareket ederek program politikaları yapılmaz, geliştirilmez veya değiştirilmez. İzleyici istekleri izleyicilerin günlük yaşam pratiklerinin gözlemlenmesiyle ve gereksinimlerinin, onlarla da konuşarak, belirlenmesiyle olur.

İzlenme oranlarını, zaman dilimlerine göre izlenme durumlarını, yöresel yayınlarda en çok istenen konu, program ve müzik türlerini belirlemek ancak yeni başlayan bir yayın veya reklam ve pazarlama gereksinimi olan bir şirketin ihtiyacı için önemlidir. Bu bağlamda toplanan verilerin TRT yöneticileri ve yapımcılarına katkılar sağlayamaz.

RTÜK araştırmalarının, TRT 2001 ve onu kopyalayan 2002 ve diğer araştırmaların girişinde amaç olarak sunulanlar amaç değil veya amaç olamazlar. Örneğin, TRT 2002 araştırmasında, *“araştırmanın amacı, yapılan yayınların izlenme oranları ile bu yayınlara ilişkin genel değerlendirmeleri ve varsa yeni istekleri belirlemektir; ayrıca, izlenme... durumu ...ve bireylerin...tercih eğilimleri, program hakkındaki beğeni ve eleştirileri,..., bunların cinsiyete, yerleşim yerine, yaş, eğitim ve meslek grupları gibi değişkenlere göre farklılıklarını araştırmaktır”* denmektedir (s.1). RTÜK eğilim araştırmasında

temel amaçlar televizyon ve program izleme düzeyinin, saatlerinin, rahatsız edici programların neler olduğunun, RTÜK'ün bilinme düzeyinin ve beklentilerin neler olduğunun “saptanması” olarak belirlenmiş (s.3). Benzer saptamalar RTÜK'ün çocuklar araştırmasında da amaç olarak sunulmuş. Bunların hiç biri amaç değildir; hepsi de ne yapılacağını anlatmaktadır. Amaç olarak yanıtlanması gereken, ne yapılacağı değil, yapılacak olanın neden yapılacağıdır. Amaç “neden bunlar yapılıyor?” sorusuna verilen yanıtla belirlenir. Örneğin, amaç şu gerekçelerle belirlenebilir: Yasalar veya yönetmelikler A, B ve C amaçlarla araştırma yapmamızı istiyor. Bunları bilmemiz gerekir, çünkü politikalarımızı bu bilgiler üzerinde inşa edeceğiz ve uygulamalarımızı bu bilgilere göre gerekiyorsa yeniden düzenleyeceğiz. Şunlarda söylenebilir (aslında bunlar da asla söylenmez): Bu bilgileri kendimizi saldırılara karşı savunmak için kullanacağız. Başarımızı ve başarısızlığımızı belirleyeceğiz ve bu sonuçlara uygun olarak kurumsal planlar, politikalar, uygulamalar, ürettiğimiz ürünler ve ilişkilerimizde düzenleme ve değişiklikler yapacağız. Birilerine bir şekilde mali kaynak aktarılması gerekmektedir; birilerinin yüklü para kazanması gerekmektedir; birilerinin bir şekilde bilinçlerinin yönetilmesi gerekmektedir; bir şekilde egemen cehalet ve çıkar düzeni yeniden üretilmelidir; dolayısıyla, bu tür araştırmalar, araştırmayı araç olarak kullanarak bunları gerçekleştirmektir.

Yukarıdakilere benzer şekilde, TRT 2005 Türkiye geneli araştırmasının amacı “*izlenme durumlarını tespit etmektir*” diye bir cümleyle belirlenmiş. TRT radyolarının ve televizyonlarının izlenme oranlarını bulmak amaç olamaz. Bakkala şeker veya ekmek almaya gitmek, bakkaldan “ekmek taze mi?” diye

sormak, amaç değildir. Dolayısıyla, TRT araştırmalarındaki amaç tespiti, “amaç” kavramının ne olduğu hakkında ya hiç, ya yetersiz ya da yanlış bilgiye sahip olunduğuna işaret eder; çünkü amaç, yukarıda belirtildiği gibi, “ne yapıldığı” değil, yapılanın “neden yapıldığı” sorusuna verilen cevapla belirlenir: İzlenme durumunu neden tespit edeceğiz? Dolayısıyla, TRT araştırmalarında, amaç olarak belirlenen amaç değildir; ne yapıldığının bir veya birkaç cümleyle açıklanmasıdır.

Ayrıca, bazı TRT araştırmalarında değişkenlerin ölçülmesi ve karşılaştırmaların yapılması amaç olarak belirtilmektedir. Örneğin, 2005 Teknik Kamuoyu Araştırmasında da aynı Şekilde “*dinlenme oranlarını ve ...yayın alanlarını tespit etmek*” (s. 17) olarak belirlenmiş. Bir araştırmada değişkenlerin ölçülmesi ve karşılaştırmaların yapılması, ancak çok özel bir durum dışında, asla amaç olamaz. Amaç olabilmesi için lme ve karşılaştırma üzerine inşa edilmiş bir meta-teorik veya meta-metodolojik bir tasarım yapılması gerekir. Bu tür tasarım da, örneğin, lme ve karşılaştırmanın geçerliliği ve gvenirliliğiyle ilgili nedenler üzerine kurulur. Bu durumda temel sorun yöntembilimsel bir sorunla ilgilenmeyle ortaya çıkar. Amaç bu soruyla ilgili olarak yöntembilimsel konuda bilgi birikimine veya pratiğe katkıda bulunmaktır.

Daha kötüsü, 2005 Teknik Kamuoyu Araştırmasında, ses kalitesinin nasıl olduğu anketle izleyicilere sorarak tespit edilmektedir. Ses kalitesinin nasıl olduğu anketle izleyicilere sorarak bulunmaz; ses kalitesi, ses kalitesini ölçen teknolojik araçlarla ölçülerek bulunur.

TRT 2005 GAP Diyarbakır araştırması çok daha tutarsız iddiayla gelmektedir: “*yayınların hangi oranlarda dinlenildiği, teknik olarak yayın kalitesinin ne düzeyde olduğu, izleyicilerin yayınlar hakkındaki istek ve eğilimlerini belirlemek amacıyla*” kamuoyu araştırmasını yaptıklarını belirtmektedir. Bu amaç amaç değil, çünkü ne yapılacağını anlatıyor. Daha kötüsü, ne yapılacağıyla belirtilenler, veri toplamada yanlış kaynak seçilmesi ve anket sorularının ve/veya seçeneklerinin hatalı inşası nedeniyle geçerli olarak ölçülmemiştir. Buna rağmen “*araştırmada çıkan sonuçlar yayın, teknik ve reklam ünitelerinin çalışmalarına ışık tutacaktır*” denmektedir (s.1). Işık tutabilmesi için önce araştırmanın kendisinin ışık tutacak karakterde olması ve insanların ışık tuttuğuna inanıp bunları kullanması gerekir. Hangi TRT araştırmasının hangi bulgusu bu bahsedilen ünitelerin/birimlerin çalışmalarına ışık tutmuştur dersiniz? Bunu araştırmak istersek, “tek bir kişi bile kullanmamıştır, çünkü faydasızdır” hipotezini büyük olasılıkla doğrulanacaktır.

Türkiye’deki araştırmalarda sık rastlanan ciddi sorunlardan biri de, kazara amaç doğru belirlense bile, amaca uygun tasarım yapılmamasıdır. Programcılara yardım amacıyla tasarlanan bir araştırmanın içeriğinin ve, dolayısıyla, sonucunun programcıya yardım edecek karakterde olması gerekir. TRT araştırmalarının hepsi de (son RTÜK araştırmaları da), üzücü bir şekilde, reyting araştırması veya pazar araştırması karakterini taşımaktadır. TRT ve RTÜK araştırmalarının böyle bir karakterde asla olmaması gerekir. Bu araştırmalar en çok izlenen kanal, programın en çok hangi zaman diliminde izlendiği, programları izleme sıklığı, izleyicilerin hangi televizyon kanalını tercih ettikleri, hangi kanalı güvenilir buldukları gibi sorular üzerine kurulmaktadır.

Bu sorularla elde edilen bilgiler reyтин yarışında olanlar, reklamcılar, promosyoncular ve propaganda yapanlar için faydalıdır. Bir TRT programcısı için bu tür bilgilerin program kalitesini artırma, izleyiciye daha iyi hizmet verme gibi bağlamda hiç bir faydası yoktur. Bir TRT programcısı programını beş kişi de izlese beş milyon kişi de izlese, amaç ve içeriğini değiştirmek gibi bir kaygısı olmamalıdır; çünkü TRT program politikasını belirleyen faktör, izleyici azlığı veya çokluğu değildir, olmamalıdır. Bu tür araştırmaların TRT politikası için hiç bir faydası yoktur, çünkü TRT'nin amacı izlenme oranına bakarak politikalarını belirlemek değildir. Örneğin, Televizyon izleyen bireylerin % 53'ünün magazin programlarını izlememesinin veya % 53.6'sının bu tür programları TRT'de istemesinin (TRT 2005 genel kamuoyu araştırması) TRT programcısı ve politika saptayıcısının asla kaygısı olmamalıdır; bunların kaliteli programlar üretmede hiçbir anlamı yoktur; Çünkü "TRT'nin amacı, bu tür "halka istediğini verme" yoluyla Pavlov'un köpeğini yaratma ve bu köpeği ziller çalarak iştahlandırma ve yönetme değildir. TRT'nin bu tür zille ve yiyeceklerle (programlarla) ve küçükten beri işlenmiş bilişlerle hazırlanmiş Pavlov'un köpeğiyle (hepimizin çeşitli ölçüde dahil olduğu izleyiciyle) ilişkisi, kitle üretim endüstrilerinin "şekerlerini yedirmek" için, ziller çalmak değildir. Tam aksine bu zillerin ve şekerlerin aslında ne olduğunu açıklamak ve doğru ve olması gerekeni sunmaktır. Dolayısıyla, TRT (ve RTÜK) araştırmalarının bu tür sorularla ilgilenmemesi gerekir, çünkü bu tür sorular kalitesizlik, biliş, bilinç, inanç ve duygu sömürüsü yapanların ve bunu yaparken kalitesizlik yarışında olanların merak ettiği ve bilmek zorunda

olduklarıdır. Bu amaçlara uygun bilgiler zaten reyting ve pazar araştırmalarında sürekli araştırılmakta ve sunulmaktadır; bunun için TRT'nin araştırma yapmasına gerek yoktur. Daha basitçesi, Türkiye'deki izleyicilerin yüzde yüzü magazin programları için deli oluyor olsa bile, TRT'nin ne yöneticilerinin ne de programcılarının bu tür programlara ilgileri ve yönelimleri asla olmamalıdır. TRT'nin amacı Anadolu insanının biliş, bilinç ve ilgi seviyesini en aşağı seviyede tutmak, değer kazanmak için vücutsal gereksinimlerini giderme peşinde koşan ve aptalca kaçış ve doyum sağlayan ilgilerle uğraşan “geri-zekalılaştırılmış bilgiç-tüketim maymunları” yaratmak ve sürdürmek değildir. TRT'nin amacı düşünen ve eleştirel bilince, insanca duygu ve düşünceye ve ilgiye sahip vatandaşlar yaratma ve sürdürmedir. Bilinçli bir şekilde geri zekalılığı yaratıp bunu sürdürenlerin sundukları aptallaştırıcı biliş göze göre, TRT insanlara insanların istediklerini vermeyip, kendi istediklerini verdikleri için “elitisttir.” Bu iddiaya cehaletin bilgiçlik taslaması ve propagandacının akıllı uydurusu denir.

Halk “biz televizyonlarda erkek mi yoksa kadın mı olduğu belli olmayan sunucuların ve eğlendiricilerin olmasını istiyoruz” dediği için mi televizyonlarda acayip erkeğimsiler (ve kadınımsılar) çocuklarımıza örnek insan tipi oluyorlar?

Anadolu insanı “Tarkan'ın bir erkek arkadaşıyla New York'ta bir yerde öpüşmesi haberi ve resimleri istiyoruz” dedikleri için mi televizyonlarda insanların, “kamuya mal olmuş kişiler” gibi gerekçelerle, özel hayatları haber yapılıyor?

Anadolu insanı “Huysuz Virgin isteriz!” diye tepinin durduğu için mi Huysuz Virgin (yani, evde kalmış huysuz bakire) ve benzerleri var televizyonda?

Anadolu insanı “bırakın şu saçmalığı, meclis açıldı da ne demek; meclis start aldı deyin” dediği için mi haberlerde ve en milliyetçi siyasetçilerin konuşmasında bile “start aldı” denerek halka istediği veriliyor?

Anadolu insanı “ya kardeşim, biz Türkçe isimli televizyon adı istemiyoruz, biz Show, Star, NTV gibi isimler istiyoruz” dediği için mi bu televizyonların adı Türkçe bile değil?

Anadolu insanı hadi “foxlayalım” dediği için mi TGRT FOX oldu?

Anadolu halkı, TRT kanallarında da yapıldığı gibi, biz İngiliz, Alman, İtalyan ve İspanya liginde kimin kimi yendiğini ve puan durumunu bilmek istiyoruz, onları bilmezsek biz cahil kalırız, dediği için mi, haberlerde ve programlarda bu ülkenin zamanı bu tür haberlere ayrılıyor?

Anadolu insanı hangi modacının, şarkıcının, sporcunun ve zengininin nerede kiminle “ne halt ettiğini bilmek” için yanıp tutuştuğu için mi, bu tür insanların nerede kiminle ne halt ettikleri televizyonlarda durmadan yaylanıyor?

Anadolu insanı “biz dondurma yemek istemiyoruz, bizim ciddi seks sorunlarımız var, biz sapığız, biz dondurma ve çikolata gibi yiyeceklerle ve hatta içeceklerle oral seks yapmak istiyoruz” dedikleri için mi reklamlarda, örneğın dondurma ve çikolata yenmiyor, fakat dondurmayla ve çikolatayla oral seks yapılıyor?

Anadolu insanı “Tv dizileri olsun ve dizilerde moda, kola, sigara, aptalca tüketim promosyonu yapılsın da biz moda, kola, aptalca tüketim peşinde koşarak hayattan anlam ve tat çıkartalım” dedikleri için mi, bu dizlerin içerikleri Anadolu geleneksel saygılı, korumacı, tutucu, israfa karşı olan, dikip yamayıp tamir edip yeniden kullanan kültürü yerine, kitle endüstrilerinin çıkarını destekleyen ve doğanın ve insanın yoğun bir şekilde sömürsünü ve tahribini getiren kullan ve at kültürü teşvik ediliyor?

Anadolu insanı hayatın tadını insanlarla dayanışma, uyum, sevgi, anlayış, iyi ve duyarlı günlük ilişkiler içinde yaşayarak çıkartmak istemediği, onun yerine “hayatın tadını, Mola Kolaa” diyerek, hayatın tadını ve anlamını midesinden geçerek çıkaran basit hayvanlar olduğu için mi, reklamlarda insanlar hep yeme, içme, giyinme, gösteriş ve vekaleten-seksten geçerek hayatın tadını çıkartıyorlar?

Anadolu insanı “amaan, kaynak suyundan ve yoğurttan bıktım, bu banal, geleneksel ve basit şeyleri bırakın, bana Cocca Colla getirin, ben Collamı ve Kral FM’imi isterim” dediği için mi onlar yaygınlaştı?

Anadolu insanı “biz biraz da İspanyolca öğrenelim” dediği veya “bizim İspanyol Harlem’indeki sefillerden farkımız yok” diye ağladığı için mi “Colla Turka” adıyla bir diğer gazlı ve şekerli su hayatımıza renk ve tat katması için geldi?

Anadolu insanı “biz, Yahudilerde olduğu gibi, bir din temsilcisi tarafından okunmuş üflenmiş yiyecek isteriz” dedikleri için mi, ÜLKER ve benzerleri kurtarıcı olarak geldi?

Anadolu insanı “amaan döner de ve ev yemekleri de ne ki, biz pizza ve Bigmac istiyoruz” dedikleri için mi Pizza King ve Mc Donalds geldi ve yaygınlaştırıldı?

“Biz ev yemeğini evde yemek istemiyoruz, Mamma Rosa’nın Yeri denen restoranda yemek istiyoruz” dedikleri için mi Mamma Rosa dolup taşıyor?

Biz tavuk pişirmeyi bilmiyorduk ve Amerikalılardan dış yardım istedik, onlar da bizi sıkıntıdan ve bu dar boğazdan kurtarmak için mi KFC’yi gönderdi?

Bizim değerli olan ve övünülecek hiçbir yiyeceğimiz, içeceğimiz, giyeceğimiz, sanatımız ve insanımız olmadığı için mi biz değerimizi, statümüzü ve insanlığımızı Batının endüstriyel yapılarının materyal ve düşünsel ürünlerini transfer etmekten, kullanmaktan ve tüketmekten geçerek alıyoruz?

Bizim ülkemizde düşünen, yaratıcı olan, sanatı anlayan ve sanat yapabilecek kapasitede ve yetenekte insan olmadığı için mi, örneğin TRT logosu yabancılara yaptırılıyor?

Ülkemizde yetenekli insanı ayırt edecek yöneticiler olmadığı için mi, bir iki haftada yapılacak akıllı işaretler denen (ve izleyicilere hakaret karakterini taşıyan) işaretlerin tasarlanması bir iki senede yapan “becerikli” kişilere veriliyor?

Biz insanlığını yitirmiş hunhar ve cani insanlar olduğumuz, mutsuz, yoksul, kötü ve perişan olduğumuz için mi, örneğin Avrupa Birliğine girersek Türkiye’ye demokrasi, insan hakları, refah ve mutluluk geleceğini düşününüz?

Anadolu halkı “biz laik olmak istiyoruz” dediği veya “biz türban modası isteriz, turbanla birlikte değerli Fransız parfümü,

Amerikan ruju ve yüz boyası isteriz” dediği için mi “laiklik ve türban modası” önde gelen gündemde yer almaktadır?

Kitle üretim endüstrilerinin kültürünün beş kuruşa mal olan şeyi beş bin kuruşa satmak için “moda” diye yarattığı “et teşhirciliğinin” ideolojisi, küresel ve yerel pazarın yarattığı biliş olduğu ve birilerinin çıkarına uygun düştüğü için ideolojisiz sayılıyor; çağdaş ve modern yaşam tarzı yapılıyor. Fakat, öte yandan, aynı ekonomik, siyasal ve kültürel pazarın, bir başka alanda böl ve yönet politikalarına göre düzenlediği, turban adıyla gelen başka bir tür teşhircilik de, bölmek ve yönetmek için gerginlik yaratmak ve düşünsel ve materyal ilgiyi çekmek, pazarı toplumun her kesimine yaymak ve tüketimi artırmak için tehlikeli bir ideolojinin siyasal ifadesi olarak niteleniyor: Halk böyle istediği için mi? Halkın umurunda mı kimin ne yediği, ne içtiği, ne giydiği, ne yaptığı, ne aldığı, ne verdiği, ne söylediği? Halkın çoğunun kudurmuşçasına umurundaysa, ki öyle, bunun nedenleri ne?

Halka hizmet veren “özgürlüğün ve serbest girişimin, serbest rekabetin, halka hizmetin temsilcisi olan televizyonlar”, Anadolu insanının yukarıdaki örneklerde verilen isteklerine göre programlar yaparak (düşünsel ve ilişkisel çöplük ve pislikleri sunarak) Türkiye’yi çağdaş enformasyon toplumu ve bilgi toplumu mu yapmaktadır?

Televizyonlarda sürekli reklamı ve promosyonu yapılan hangi giyme, yeme, içme, düşünme ve davranış tarzı ekonomik ve siyasal pazarın ideolojik biçimlendirmelerinden arınmış, bağımsız, bireysel ve ideolojisiz olabilir? Asla olamaz. Levy, Benedetton, La Costa veya Pierre Cardin ideolojisiz mi? Bir

pazar ideolojisini yceltmiyor ve siyasal ideolojiyle desteklenip gelmiyor mu? Onlar evrensel gerçeğin, evrensel doğrunun ve dürüstlüğün ve iyiliğin mi temsilcileri? İdeolojisizlik taslayan ideolojinin masumluk ve yansızlık satışı, Irak'ı işgal edenlerin demokrasi götürme ve insan hakları pazarlamasına benzer: Hunharlığın masumiyet satışı.

Hürriyet gazetesini ideolojisiz sananlar, Hürriyet'in floraya ve faunaya, insana ve insanlığa dostluk satan düşman bir endüstriyel üretim tarzı ve ilişkileri pratiğinin ve ideolojisinin yoğun savunucusu olduğunu bilmiyorlar mı acaba? Hürriyet gazetesi ve benzerlerinin ve televizyonda sunulanların insanlar için inşa ettiği ve reklamını yaptığı gerçekler, iyiler, doğrular, haklılar, tercihler, umutlar ve umutsuzluklar ideolojiden arınmış insan gerçeğini mi anlatıyor yoksa başka Şeyleri mi?

Ama, ekonomik ve siyasal yapıları ve ilişkileri ve bu yapı ve ilişkilerin bilincini ve davranışını satmak gerek ve bu amaçta her yol mubahtır. Bu satışı yaparken kullanılan araçlardan en önde gelenlerden biri de televizyondur. Bu aracı bu amaçlarla kullananlar “*biz kendimize ve/veya gönülden ve mideden bağlı olduğumuz efendimize hizmet için, kendimize ve/veya efendimize faydalı olanı size isliyoruz, veriyoruz*” (= otodenetim) deme yerine, “*biz halka istediğini veriyoruz*” diyerek kandırma işi yapmakta ve gerçeği saptırmaktadır. Kitle retim ve dağıtım pazarının promosyonunu yapanlar, basın ve yayın araçlarından geçerek insanlara kitle endüstrilerinin istediğini verirken, kaçınılmaz olarak günümüzde gördüğümüz seviyesizliğe, aptallaştırmaya, bilişleri ve bilinçleri en ilkel seviyede tutmaya mecburdurlar; çünkü sahte ve yalanı

satabilmenin ve yaygın bir hale getirebilmenin yolu, örgütlü baskılar yanında, budur. Kitle üretim pazarı üretimini ve dağıtımını, kendisi için değil insanların gereksinimlerini gidermek ve isteklerini yerine getirmek için yaptığını söylemek zorundadır. Endüstriyel yapıların diğer bir zorunluluğu da şudur: Düşünsel imajlar inşa ederek gerçeği yeniden inşa eden pratiklere (sahtekarlığa, yalana, kandırmaya) karşı fikir üretenleri, halka istediğini vermeyen elitizmle, bölücülükle, komünizmle, tutuculukla, geleneksellikle, geri kalmışlıkla ve popülist olmakla suçlamaktır: Böylece, iyiyi ve doğruyu kötü ve yanlış göstermek için diğer sahte imajlar inşa edilir.

Bu soruları, “neden araştırmalarda gerekçe sunulmuyor ve doğru amaç belirlenmiyor?” sorusuyla ilişkilendirirsek, bu soruya verilecek önemli yanıtlarla karşılaşırız.

Yukarıda TRT için belirtilenlerin hepsi RTÜK için de geçerlidir. RTÜK toplumsal faydaya dayanan bir denetim kurumudur. Toplumun vicdanı, ahlakı, kültürü ve gelişmesi gibi önemli karakterlerinin bilinç ve davranış yönetimi yapan medya ve reklam endüstrileri tarafından belli amaçlara göre şekillendirilmesi ve dönüştürülmesi yönündeki çabalara karşı, toplum için toplum adına harekete geçmekle sorumludur. Bu nedenle, RTÜK bir hükümetin veya siyasal partinin çıkar politikalarını gerçekleştiren bir kurum olmamalıdır ve bu yönde biçimlendirilmesini engelleyen mekanizmaların kurulması ve geliştirilmesi gerekir. RTÜK’e hükümet veya diğer güçler tarafından seçilerek gönderilen temsilcilerin birinci kaygısı toplum yararı ve faydası olmalıdır. Eğer medya ve reklam endüstrileri, günümüzde yaptıkları gibi, zararlı ve tehlikeli

pislik ve çöplük dolu içerik üretiyorsa, bu üretimi de “halkın isteğine” bağlıyorsa, toplumun çıkarının temsilcisi olarak RTÜK’ün bunu engellemeye hakkı ve yetkisi vardır. RTÜK’ün aldığı kararlar endüstrilerin ve öznel çıkar çevrelerinin işine geldiğinde “demokratik ve doğru” bir girişim olarak nitelenirken, aynı çevrelerin çıkarına gelmediğinde “sansür” olarak saldırılarla karşılanır. Öte yandan, endüstrilerin öznel çıkarlarına uygun olarak her an ve her gün her tür üretim ve dağıtımda uyguladıkları yoğun engelleyici sansürler “serbest rekabet” diye yüceltilir ve korunur. Medya çalışanları üzerinde günlük pratikle ve yaratılmış iş koşullarıyla kurulan baskılarla oluşturulan sansür “otosansür” olarak isimlendirilir. Serbest kölenin efendisinin çıkarlarına uygun olarak davranması ve ürün biçimlendirmesi anlamına gelen bu ototsansür dehşet verici insanlık dramı olarak nitelenme yerine, post-modern demokrasinin arzulanmış değerli bir özelliği olarak sunulur. Düşünsel ve materyal yoksun ve yoksul bırakma (sansür) üzerine kurulu endüstriler, kendi pisliklerine ve tehlikeli ürünlerine karşı toplumun şimdisini ve geleceğini koruyan haklı ve doğru politikaları daima özgürlüklerine karşı “sansür” olarak nitelmişlerdir ve nitelermeye devam edeceklerdir. İnsanların örgütlü yaşamlarında sosyal denetim daima vardı ve olacaktır ve önemli olan bu denetimin gerçek anlamıyla toplumun faydasına yönelik karakter taşımasıdır.

Özlüce, aptallığı, aptalca tüketimi, aptalca ilgileri yücelten ve sürdüren “program” ve “haber” adı verilen bu pislikler ve çöplükler Anadolu insanının bilişine, dikkatine, ilgisine Anadolu insanı istediği için mi sunuluyor? Hayır.

Bu, bilişleri ve bilinçleri kirleten pislikleri ve çöplükleri sunanlar elitist, sansürcü mü, demokrasi ve insanlık düşmanı mı? Sunulan ideoloji ve bu ideolojinin desteklediği ilişkiler yapısı bağlamında evet. Egemen küresel pazarın örgütlenme ve iş yapış biçimini, dünya görüşü ve ilişki anlayışını en iyi, en modern, en çağdaş ve en ileri olarak sunarken insanın dayanışma içinde birlikte yaşamayı arzulayan doğasına aykırı sahte gerçekler, sahte imajlar, gereksiz ürünler ve hasta bireycilik ve ilişkilerin satışı yapmaktadırlar. Televizyonda ve kitaplar dahil diğer medyada da haber, eğlence, oyun, enformasyon, reklam, promosyon, çocuk programı gibi isimler altında sunulan pislikler ve çöplükler, bu tür elitizmin insanlara belli bilişleri işleme ve davranış kalıpları içine sıkıştırma politikalarının nasıl biçimlendirildiğini ve yürütüldüğünü anlatır.

TRT'nin elitizmi, hiç değilse, teorik olarak, bir kalite iddiasıyla ve anlayışıyla, insanlar için daha faydalı, iyi ve güzeli sunma amacıyla gelir. Bu amaçta, yine teorik olarak, sahte ve yalanın yeniden üretimi değil, doğru ve iyi olarak görülenin yeniden üretimi vardır. TRT'nin sorunu, egemenlik ilişkileriyle kurulan baskıyla mücadele ve pratik bilişle ve TRT'deki üretimde yaptığının doğasını anlamayla ilişkilidir. TRT'nin araştırmayla ilişkili sorunu ise, bu anlamayla ve bilmeyle ilişkili sorunlar yanında, kurumların muhtemelen hepsinde egemen olan çarpık bireysel çıkar ilişkileri sorunudur. Bu sorunun yansımalarında biri de TRT araştırmalarının (ve RTÜK gibi diğer kamu kurumlarının araştırmalarının) içeriğinin pazar yapısını ve kaygısını yansıtması, asıl durulması gereken temel konular üzerinde durmaması sorunudur.

Diğer bir ciddi sorun da ampirik bir araştırmanın ne üzerinde duracağını, amacını ve önemini, dolayısıyla sorun formülünü belirleyen giriş bölümünde, yöntem ile veya tasarımın başka aşamasıyla ilgili hiç bir şeye yer verilmemesi gerektiğiyle ilgilidir. Yani, tasarımın giriş bölümünde “ne yapılacağı” gerekçelendirilir. Bu gerekçelendirme yapılmadan yöntemden bahsedilemez ve yöntemin yeri de giriş bölümü değildir. Giriş bölümünde, Türkiye’deki diğer ampirik araştırmalarda da sıkça olduğu gibi, “olmaması gereken şeyin araştırmanın bölümlerinden birinde olması” sorunu TRT araştırmalarında da görölmektedir: Girişte olması gereken girişe konmamış; yöntem bölümünde olması gereken başka bir yere konmuş. Bu sırada, araştırmalarda, bu yanlışa ek olarak, yöntembilimsel hiç bir anlamı olmayan imaj yaratma ve göz boyama hissi veren açıklamalar getirilmiştir. Bu durum çeşitli ölçüde her TRT araştırmasında vardır. Örneğin, 2005 Türkiye Geneli araştırmasının girişinde “*araştırmanın bilimselliğinin en üst düzeyde sağlanabilmesi amacıyla Avrupa standartlarında seçilen ve temsil gücü yüksek olan bir örnekleme sahaya çikılmıştır*” denmektedir. Bu gülünç uyduru-açıklamanın yeri burası değil; örneklem alma ile ilgili bölümdür. Ayrıca, bu hataya bir diğer hata eklenmektedir: “*Bilimselliği en yüksek seviyede sağlama*” gibi bir iddiada bulunulmakta ve bu iddia da örneklemin alınmasına indirgenmektedir. Bir araştırmada “bilimselliği en yüksek seviyede sağlama” diye bir anlatı göz boyamadan öte birşey değildir; metodoloji bilmeyenler üzerinde iyi imaj yapan anlamsız bir ifadedir; bilimsel tasarımın bilimsel karakteri, geçerliliği, tutarlılığı, sistemli bir inşa olması sadece örneklemin temsili olmasına bağlı değildir; örneklem temsili

olabilir, ama tasarım geçersiz olabilir; dolayısıyla araştırma hiçbir bilimsel değere sahip olmayabilir. Buna en güzel örnek TRT araştırmalarıdır. Bu araştırmaların geçersizliği ve bilimsel karakterden yoksunluğu sadece örneklem sorunundan dolayı değil, tasarımın her aşamasında yapılan yanlışlardan dolayıdır. Daha kötüsü, bir araştırmanın “bilimselliğin en yüksek seviyesinde” olmasını belirleyen, bu temelsiz söylem değil, yapılanın doğasıdır: Söylenen söz, gerçeğin ifadesi olarak alınırsa, egemen sahtekarın sözü ve yaptıkları doğru ve gerçek olur. Aslında belirleyici olan, tasarımın nasıl inşa edildiği, uygulandığı, değerlendirildiği ve rapor edildiğinin karakteridir. Dolayısıyla, “bilimselliğin en yüksek seviyesinde olma” iddiası geçersizdir, temelsizdir ve gülünçtür. Bu iddia sunulurken bile, pozitivist bilimin en temel kuralları çiğnenmektedir, çünkü:

- a. Araştırmanın girişinde 11 satırlık bir giriş sunulmuş ve bunun sadece bir cümlesi giriş bölümüne ait; diğerleri ya tasarımın girişinin doğasıyla ilgili doğru enformasyon vermeyen sözler ya da yönteme aittir. Her araştırmada aynı şey yapılmaktadır.
- b. Örneklem ve örneklemin nasıl alındığı hakkında bilgi girişte verilmez, girişte gerekçeli olarak ne yapılacağı ve neden yapılacağı sunulur.
- c. *“Avrupa standartlarında seçilen ve temsil gücü çok yüksek olan bir örneklem”* demek için hakikaten özel bir bilişe ve etiğe sahip olmak gerekir. Böyle bir standart yok ve olamaz da. Bunu söyleyen ya göz boyamak için uyduruyor, ya ne dediğini bilmiyor, ya örneklem sürecinde temsili örneklem alma ve “temsil

gücünün” ne olduğu hakkında en küçük bir bilgisi yok, ya da “yukarıdakilerin hepsini” içeren bir yapıya sahip. Avrupa standardı olamaz, Çünkü örneklem alma olasılık kurallarına bağlı olarak yapılan bir karar vermeyi ve uygulamayı anlatır.

- d. Bilimselliği en üst düzeyde tutma örneklem seçmeyle elde edilmez; örneklem alma dahil, pozitivist ampirik bir araştırma tasarımı, girişten başlayarak sonuca kadar her aşamada ampirizmin kurallarını bilmeyi ve uygulamayı gerektirir.
- e. Bilimselliği üst düzeyde tutma, öncelikle dürüstlüğü, ahlaklı olmayı, bilmediğini yapmamayı ve uyduruk bir şeyi araştırma tasarımı diye sunmamayı gerektirir. Ama ne yazık ki, uzman olmadıkları halde uzmanlık iddia edenler, sahte diplomalar alanlar, araştırma yapmayı bildiklerini sananlar, kendilerine emanet edilen kamusal kaynakları öznel çıkarları için kötüye kullananlar olmamaları gereken yerdeler ve yapmamaları gereken işleri yapmaktalar.

Benzer şekilde, *ilişkinin varlığının ampirik değerlendirmesi* de amaç değildir. İlişkini varlığının ampirik değerlendirmesi amaç değildir, amaç için yoldur. Yukarıdaki ifade sadece bir hipotez testi yapılacağını anlatır ve hipotez testi yapma amaç olamaz. Amaç bu hipotezin ve ilişki değerlendirilmesinin neden yapıldığının ardındaki nedendir. Hipotez testinin bir araştırmada amaç olabilmesi için, tasarımın örneğin “hipotez testi yaklaşımını” soruşturan bir karaktere sahip olması gerekir. Bu anlatılanlar da, araştırmacıların ilişki testi, hipotez, ampirik

değerlendirme gibi kavramlarla ilgili metodolojik bilgiden yoksun olduklarına işaret eder (eğer araya giren başka belirleyici nedenler yoksa).

TRT araştırmalarında, “elde edilen bilgi ve bulguların” yayın planlanmasına, yöneticilere ve yapımcılara önemli katkılar sağlayacağı söylemiyle gelen fayda beklentisi de ciddi sorunlara sahiptir ve en küçük bir gerçek değeri yoktur:

- a. Gerekeçesi olmayan ve yönetsel tasarım karakterini daha baştan yitiren bir incelemede, hemen hemen tümüyle geçersizdir.
- b. Ayrıca, tasarımda, nasıl önemli katkıda bulunacağı açıklanmalıdır. Bu açıklamayı da yapabilmek için, herkesin iletişim dersleri ve iletişim eğitimi verdiği ve hatta öğretim üyesi bile olduğu Türkiye’de, kitle iletişimi alanında çalışan biri olmak yeterli değildir. Gerçek anlamıyla sosyal bilimci olunması gerekir.
- c. Daha kötüsü, TRT araştırmalarında, “yönetici ve yapımcılara önemli katkılar sağlayacağı” iddiasını doğrulayan hiçbir “bulgu değerlendirme” yok. TRT araştırmalarının hepsinde değerlendirme adı altında sunulanlar değerlendirme değildir, sadece bulgu sunumdur. Bir sürü grafiklerle ve frekans dağılımlarıyla sayfalar dolduran şişirmeler bir yapımcıya ne kadar faydalı olabilir? Kesinlikle hiçbir faydası olamaz. Programcıların faydalanması için, faydalanılabilecek araştırma raporu yazılması gerekir.

Tüm yukarıdaki sorunlar, bize TRT araştırmaları ve benzerlerinin Türkiye’de araştırma yapmayla ilgili olarak en temel bilgiden yoksunluğun yaygın olduğunu işaret etmektedir. Bana birilerinin söylediği gibi “bu araştırmaları bir sürü önemli bilim adamı yapmaktadır, onlar yanlış tek sen mi doğrusun?” iddiası ve saldırısı, bu yoksunluğun diğer üzücü ve ürpertici yanını daha ortaya çıkartmaktadır. Bilgiçlik taslayan cehalet, bunları benim uydurduğumu sanıyor. Bunları benim uydurmadığımın, bunların ampirik yöntemin temel kuralları olduğunun farkında değil. Daha fecisi, eğer bir şeyi çok kişi yaparsa ve onu yapanlar da uzman veya uzman geçinenlerse, o zaman o şeyin doğru olduğu varsayılıyor.

Dikkat edilirse, araştırma yapma sorunu ve çözümleri, sadece bilme ile ilgili değil, bilginin üretildiği örgütlü yapıların ve bu yapılardaki ilişkilerin karakteriyle iç içedir. Dolayısıyla, sorun bireyin, içinde yer aldığı ve faaliyette bulunduğu yapısal bir sorundur. Çözüm de ancak bu yapısal karakterin değiştirilmesiyle gelebilir. İşte, bence, üzerinde durulması gereken en önemli araştırma sorusu yapısal karakterin nasıl değiştirileceği sorundur.